

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Istrie jako transhraniční region, historie a
současnost**
Jan Šesták

Plzeň 2011

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Politologie

Studijní obor Politologie

Bakalářská práce

**Istrie jako transhraniční region, historie a
současnost**

Jan Šesták

Vedoucí práce:

Doc. PhDr. Ladislav Cabada, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2011

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2011

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu mé bakalářské práce Doc. PhDr. Ladislavovi Cavadovi, PhD. za trpělivost, odborné vedení, cenné připomínky a rady, kterými přispěl k vypracování této bakalářské práce. Zároveň děkuji své rodině a přátelům za podporu.

Obsah

1 Úvod.....	1
2 Region.....	4
2.1 Vymezení pojmu region	4
3 Istrie.....	9
3.1 Vymezení pojmu Istrie	9
3.2 Mocenské zájmy	9
3.2.1 Vývoj do 18. století	10
3.2.2 Vývoj od 18. století	11
4 Národně-emancipační procesy národů žijících v prostoru Istrie.....	16
4.1 Italská otázka a Terst.....	16
4.2 Politické ideologie spjaté s národním uvědoměním	18
4.3. Slovanská otázka na Istrijském poloostrově	20
4.3.1 Chorvaté	20
4.3.2. Slovinci.....	20
4.4 Přenesení a vliv národně-emancipačních snah na Istrii.....	21
5 Problematika hranice na příkladu transhraničního regionu Istrie	23
5.1 Formování hranic na Istrijském poloostrově do současné podoby.....	25
5.1.1 Itálie hlavním politickým aktérem v regionu.....	25
5.2 Střídání ideologií	27
5.3 Terst na pomezí Západu a Východu.....	29
5.3.1 Připojení Terstu k Itálii	32
6 Istrie v současném globalizovaném světě.....	39
6.1 Istrie a nové formy spolupráce.....	39
6.2 Nalezená řešení v otázce národnostních menšin.....	43
7 Závěr	46
8 Seznam použité literatury a pramenů	49
9 Resume	53
10 Přílohy.....	54

1 Úvod

Ve své bakalářské práci se chci zabývat problematikou Istrijského poloostrova jako transhraničního regionu.

Nejprve si určíme, kde hledat Istrii v geopolitické mapě světa. Především nás bude zajímat vymezení hranice mezi státy, jejichž správní a administrativní území přesahují do oblasti Istrie. Dnes může být rozšířena mylná představa, že Istrie je především Chorvatsko a s tím spojené moře, pláže a amfiteátr v Pule. Ale naopak Istrie je komplexní území, do kterého zasahuje politická historie více národů. Jak se dozvíme v následujícím textu, Chorvatsko vzniklo ve 20. století, a to skrze různé státní celky, jakými bylo např. Království Srbů, Chorvatů a Slovinců či Jugoslávie. Istrie byla do konce 1. světové války především objektem zájmu rakouské monarchie, která o ni soupeřila s Benátskou republikou, a to až do jejího zániku na konci 18. století. Díky Serenissimě, jak se Benátská republika nazývá v Itálii, dnes můžeme na Istrii najít silnou italskou komunitu. Nelze ani opomenout krátkou přítomnost Francouzů za dob Napoleonových, ale zde nejde přímo o francouzskou přítomnost určité skupiny obyvatel, jako o šíření idejí francouzské revoluce. Bylo to právě období *Ilyrských provincií*, které probudilo národně-emancipační procesy slovanských národů obývajících prostor Istrie. Proto bude těmto procesům věnována celá kapitola, což vyplývá z definice národní identity od autorů Nedomová a Kostecký: *„Národní identita pramení původně se sebe omezením vůči cizím národům, ať už ve smyslu pouhého konstatování odlišnosti, nebo ve společném nepřátelství vůči nim. Je to ústup od sociální identity k identitě skupinové, ve své podstatě snáze srozumitelné právě na základě objektivně zjiřitelných a viditelných vnějších znaků jako je jazyk, zvyky a tradice. A negativním projevem národní identity je nacionalismus“* (Nedomová; Kostecký, 1996: 8).

Tím jsem nastínil další téma, kterým se budu ve své bakalářské práci zabývat. Je jím probuzení národního povědomí Slovanů, ale i Italů, jež probíhalo skrze tištěná média. Tak jak je i pro ostatní evropské země v 18. století příznačné, tisk byl hlavním nástrojem různých politických či sociálních spolků. Dále popíši slovanskou „obrodu“, ale hlavním předmětem mého zájmu bude italská otázka, především dění související s italským přístavním městem Terst, jelikož terstská otázka je neurologickým bodem až do poloviny 20. století.

Tím se postupně překleneme k tématu vymezení hranice na Istrijském poloostrově.

Následkem světových válek, tak jako v celé Evropě, byla situace na Istrii, z pohledu lidského utrpení a dělení území do administrativních celků, velmi složitá. K politickým konfliktům na poloostrově přispívá také fakt, že se svět rozděluje na dva póly. Právě území okolo terstského zálivu bylo jedním z konfliktních bodů, kterých se bezprostředně dotýkalo bipolární uspořádání světa. Zde můžeme sledovat zajímavý politický vývoj, kde na Istrii vstupují zájmy vítězných mocností druhé světové války, a to USA a Velké Británie.

Po pádu železné opony ve východní Evropě se na Istrii ustavuje nový státní celek v podání Slovinska a začíná tím nová etapa politického vývoje poloostrova. Jednou z hlavních změn je vstup Slovinska do EU v roce 2004. Vstupem Slovinska do Schengenského prostoru se mění povaha hranice s Itálií. Padají nejen celní bariéry spojené se vstupem do struktur EU, ale odpadá i problematika dojíždění za prací, obchodem či kulturou.

Demokratizace východní Evropy se dotkla také Chorvatska, které se sice zúčastnilo balkánských válek v 90. letech 20. století, přesto se dokázalo nejbližší přiblížit k branám členství v EU. Existuje vysoká pravděpodobnost, že Chorvatsko vstoupí do EU kolem roku 2012.

Rád bych výše popsanými skutečnostmi ukázal na případové studii Istrie v proměnách staletí fenomén globalizace a regionální integrace v současném světě. Dnes v první dekádě 21. století se může vlivem médií zdát, že aktuálními otázkami v politické vědě jsou jakési pohledy do budoucna. S tím souvisí i otázky na možné vývoje jednotlivých regionů. Pro tato zkoumání je ale neméně důležité pochopit přítomnost a kořeny zkoumaných regionů. K neodlučitelné cestě člověka a lidstva do budoucna a přípravy na ni, měli bychom se v určitých obdobích pozastavit a ptát se, proč jdeme nekriticky právě námi zvolenou cestou.

Základními pojmy, kterými se budu zabývat, vyplívají z nadpisu práce. Při určování jednotlivých geopolitických celků, Istrie není výjimkou, chtěl bych se blíže podívat na to, proč určité názvosloví na daný celek aplikujeme. To, zda je Istrie regionem, mělo by být podpořeno teoretickými fakty. Ale abych nezůstal pouze u teoretických axiomů, chtěl bych se zabývat otázkou formování regionu v případové studii Istrie. Popíši, jak vznikl geopolitický prostor Istrie, který se

domnívám může trochu lišit od samotného geografického vymezení. Tím se budu zabývat ve druhé a třetí kapitole mé práce.

Čtvrtá kapitola bude místem, kde se budu věnovat formování národů na Istrii. Dané formování národů utvořilo na Istrii hranice, kterými se budu zabývat v páté kapitole mé práce. O hranicích platí to samé jako o regionu, samotný pojem nemusí být tak samozřejmý jak se může na první pohled zdát. Hranice hrály důležitou roli v politickém životě jednotlivých národů i samotných občanů žijících v jejich blízkosti. V poslední době, nazývané postmoderna, je charakteristickým rysem odstraňování hranice mezi lidmi a jejich sblížení v rámci regionálních integrací na straně jedné a vlivem globalizace na straně druhé. Tím se budu zabývat v poslední, tudíž šesté kapitole mé práce. Součástí poslední kapitoly bude také téma národnostní otázky a jejího řešení. Budu se jí zabývat především proto, že národnostní otázka se line celou prací a zaslouží si proto samostatnou podkapitolu v jejím samotném závěru, jelikož právě její demokratické řešení bylo možné až po pádu železné opony.

Výše uvedená témata nejsou vším, co může zkoumání Istrijského poloostrova perspektivou politické vědy nabídnout. Určitě zajímavými odkazy studia mohou být otázky impulzů nacionálních tendencí v regionu nebo výzkum jednotné identity Istrijského obyvatelstva spjatého s poloostrovem přesahující národnostní cítění. Danou problematiku jsem se rozhodl nezakomponovat do mé bakalářské práce z důvodu plynulosti textu. Přišlo mi vhodnější podrobněji zkoumat témata, kterým se budu věnovat. Jedním z faktorů je též rozsah a srozumitelnost práce.

2 Region

V případě, že si vymežíme za cíl zkoumat určitý region, neměli bychom opomenout prostorovou hranici, ve které se budeme pohybovat. Na světové mapě jsou však místa, kde s definicí samotného regionu a určení jeho hranic můžeme narazit na jisté potíže. Hranice států ve zkoumaných regionech nejsou v historii pevně uchopitelné a postupem času se mění. Podíváme se na to, co si pod pojmem region představí perspektivou politické vědy.

2.1 Vymezení pojmu region

Při našem vymezení, kde Istrii hledat na geopolitické mapě světa, je nutné si rámcově a pojmově objasnit termín region.

Ve všeobecné encyklopedii je region vykládán jako část zemského povrchu vykazující určité typické znaky. Je dělen na dva druhy, a to na fyzicko-geografický a sociálně-geografický, též „nodální“ (Všeobecná encyklopedie, 1997, s. 657). Pohledem Vidala de la Blachea¹, francouzského regionálního geografa z počátku 20. století, má region určitou potencionální sumu energie, přesto je schopen svou individuálností tvořit pod přímým vlivem člověka. Tím pádem se stává komplexním pojmem utvořeným díky vzájemnému působení jednotlivých znaků přírodního prostředí a lidské společnosti, přičemž člověk má na daném území svými aktivitami dominující úlohu (Bašovský; Lauko, 1990, s. 37).

Michael Keating nachází v regionu „elusive space“, či-li česky řečeno „nepolapitelný prostor“. Keatingova minimalistická definice nám přibližuje region jako prostor mezi státem a lokalitou, přičemž některé regiony mohou být větší než samotný stát. K již výše zmíněným definicím přidává také ekonomické, kulturní či institucionální paradigma. Keatingův ekonomický pohled nazírá na region jako na místo se společnými výrobními vzory a obchodními vazbami. V širším funkčním pojetí jde o podobné vzory sociálních interakcí, které obsahují jak volný čas, tak rekreaci či cestovní vazby. Pod kulturním kritériem si představuje region jako místo se společným jazykem, dialektem a vzory sociální komunikace vymezené ve smyslu identity občana a politickými aktéry. Zde Michael Keating upozorňuje na to, že smysl regionální identity nemusí být

¹ Více na: http://www.larousse.fr/encyclopedie/personnage/Vidal_de_La_Blache/148818.

stejný ve všech místech regionu. Politické důsledky se mohou objevit v konstituci regionálních lobby, přes požadavky autonomie nebo případné secese. Institucionální dimenzi chápe skrze historické souvislosti nebo jako prostor založený ve vhodném okamžiku státními správci, kteří jej ukotvují napříč politickými institucemi. Relace v jednotlivých státech se mohou lišit. Některé koncepce definují region jako místo spjaté s národní ekonomikou, sociálním či politickým systémem. Mnoho analýz *regionalismus* spojuje s teorií centra a periferie pro hledání vztahu mezi státem a regionem. Michale Keating vnímá region jako nezávislou nebo v druhém případě jako podřízenou jednotku dominujícímu centru.

Regiony, spolu s ostatními teritoriálními jednotkami, jsou konstruovány různými elementy, a to s větší nebo menší mírou soudržnosti. Ve chvíli, kdy se geografické prvky, ekonomická soudržnost, kulturní identita, administrativní aparát a teritoriální mobilizace shodují ve vymezeném prostoru, hovoříme o silném regionalismu. V jiném případě je definice regionálního prostoru napadnutelná, neboť region je vyjádřen různými formami napříč ekonomickým, politickým a kulturním spektrem. Přesto v každém případě neurčitost regionálních hranic a rozdílnost typů systémů, kam regiony patří, musíme na ně spíše nahlížet jako na otevřené systémy, než na soběstačné společenské jednotky. Michael Keating dále uvádí, že regiony zřídka kdy aspirují na vytlačení státu ze své dominantní pozice a nepřebírají jeho funkci sociální regulace a legitimacy. Na druhou stranu vznik silných regionů mění sílu moci a autoritu národních států. Nutno si také uvědomit, že regiony zde byly před vznikem národních států a měly vliv na jejich konstituování a mají spolu s regionalismem v evropském prostoru dlouhou historii (Keating, 1997, s. 9-11).

Finský geograf Anssi Paasi hovoří o třech definicích regionu, a to o období předvědecké, regionu jako středu zkoumání a o kritickém pohledu. První z uvedených definic je praktickou volbou určité prostorové jednotky nutné pro shromažďování údajů, ale nemá vlastní koncepční roli. Komparativní studie jsou často zaměřeny na statistické oblasti, kde na tyto jednotky nemůže být nahlíženo jako na neutrální pozadí. Je to dáno tím, že regiony jsou začleněny do určitých sociálních procesů. Druhá definice vidí region jako objekt nebo výsledek výzkumného procesu. Používá se při tom formální či funkční klasifikace empirických prvků i v případě ospravedlňování specifických

geografických perspektiv. Rozvíjí se debata o tom, zda je region skutečná či domnělá jednotka nebo mentální kategorie. Výsledné regiony jsou příkladem akademické socializace a mocenských vztahů, ale také ukazují sílu geografie, která může být silným nástrojem při úpravě prostorové představitosti. Školní a univerzitní texty nám přinášejí příběh o homologii mezi uzavřeným prostorem a národně-kulturními skupinami. Úkolem je dekonstrukce daných předpokladů.

Kritická teorie vychází ze sociální praxe a jejích vztahů. Usiluje o prostorovou koncepci jako širší síť kulturních, politických a ekonomických procesů. Mnoho prací operuje s pojmem „nová regionální geografie“, kdy do sebe zahrnuje mapování individuálních a sociálních identit nebo nahlíží na region jako na manifestaci akumulace kapitálu. Anssi Paasi hovoří o vhodné kombinaci politicko-ekonomických aspektů s formováním identity. Pohled na region je brán jako proces pochopení historického hlediska v rámci regionální transformace. Kritická koncepce může také vnímat region jako sociální konstrukt, přesto ve většině případů odkazuje na historicky podmíněné praktiky, ve kterých aktéři více či méně produkují ohraničené materiály a symbolické světy. Sociální kolektivy typu národ jsou definovány jako komunity, kde sice prostorová hranice může být důležitou složkou, ale jsou také zakotveny v sociální praxi. Region je založen na hegemonickém vyprávění určitých specifických regionálních entit a tvorbou identit, které se stávají součástí institucionalizace a reprodukce sociálních aktérů v rámci širší prostorové dělby práce. Z toho vyplývá, že hranice, symboly a instituce nelze chápat jenom jako výsledek nezávislých, popřípadě evolučních procesů, ale naopak, vyjadřují věčný boj o významy spojené s prostorem, reprezentací, demokracií a blahobytem. Proto na region nahlížíme jako na složitou institucionální strukturu. Je to dáno i jeho závislostí na lidské dohodě, institucích, médiích, vzdělávacím systému, politické organizaci či ekonomice (Paasi, 2004, s. 210-211).

Klaus Roth definuje region jako derivát latinského pojmu *regio*, znamenající *okres* či *správa*. Představuje si pod ním určitou teritoriální jednotku, popřípadě prostorový rozsah. Problém nastává v situaci, kdy je potřeba definovat jeho velikost. Z toho důvodu Klaus Roth dělí region na čtyři kategorie: *mikroregion*, *mesoregion*, *makroregion* a *globální rovinu regionů*.

Mikroregionem rozumí nejmenší jednotku regionu. Je to relativně malý prostor mezi sociální komunitou a okresem, obvykle je chápán jako jedno město. Z individuálního pohledu je to místo blízké a spjaté s neušším pojetím domova. V tom spočívá také jeho důležitost, jelikož je to objekt naší každodenní zkušenosti.

Mesoregion vymezuje Klaus Roth na větším prostoru než je město. Nejčastěji se jedná o určité správní území, ať už je jím okres či jednotlivý stát. Toto území je zakotveno ve společné historii a lidském povědomí. Klaus Roth tak definuje v jihovýchodní Evropě objekt našeho zájmu Istrii nebo například Transylvánii, Peloponés či Černou Horu.

Třetí vymezení patří pojmu *makroregion*. Jde o území velikostně vymezené mezi jednotlivým státem a kontinentem. Pro představu se jedná například o prostor Balkánu, Baltu a Skandinávie.

Posledním, tudíž čtvrtým typem regionu, je *globální rovina regionů*. Klaus Roth tím chápe oblast Středomoří, atlantský či pacifický prostor a Blízký východ. Je vymezen kontinentem a globální úrovní geopolitického prostoru.

Samotná definice regionu může být podle Klause Rotha obtížná. Na rozdíl od ostatních termínů jako komunita či národ se pohybuje v jejich rozhraní. Dalším důvodem složitosti definování regionu je překrývání se jednotlivých úrovní regionů navzájem. Podle Klause Rotha jde o nádobu, která obsahuje jak fyzikálně-geografický, tak lidský prvek. V devadesátých letech začíná být region chápán jako sociální konstrukt. Geografové Peter Weichhart a Hans Blotvogel nachází v regionu dvojité konstrukt, jednak jako „mentální konstrukt vědy“ a jednak jako důsledek lidské činnosti propojené s historickými a sociálními konstrukty. Zde je vidět, že i věda jako geografie nepočítá s regionem pouze jako s prostorovým vymezením, ale také jako s místem, do kterého vstupují historicko-politické faktory (Roth, 2007, s. 18-20).

Michael Romancov podle makroperspektivní metody dělení politických regionů rozlišuje tři různé typy. Jedním typem je „makroregion“ neboli „panregion“, druhým typem je „transnacionální region“ a posledním typem je „transhraniční region“. Nás nejvíce zajímá definice posledního typu. Michael Romancov charakterizuje transhraniční region jako region, který nerespektuje hranice států a spojuje hraniční oblasti minimálně dvou států do jednoho politického regionu. Faktorem, který vše činí komplikovanější, je jejich relativně malá rozloha.

Dalším činitelem ovlivňujícím charakteristiku transhraničního regionu je přítomnost členských a nečlenských států EU, popřípadě schengenském prostoru. Přítomnost jednotných orgánů EU zlepšuje možnosti řešení svébytných problémů transhraničních regionů, jimž stál národní stát v cestě (Romancov, 2002, s. 14-15).

Jak píše Bořivoj Hnízdo, Istrii řadíme mezi transhraniční regiony přesahující hranice EU a je rozdělena hranicemi do tří národních států. Istrijský politický regionalismus není národně orientován. Z tohoto důvodu problematiku daného regionu nelze zúžit pouze na faktor existence italské menšiny ve Slovinsku a Chorvatsku. Stejným způsobem nemůžeme pohlížet na slovinskou menšinu v sousedních hraničních oblastech Itálie. Zde se můžeme setkat s jiným problémem než v jiných příhraničních oblastech Evropy. Potvrzením této skutečnosti nám můžou sloužit volby v roce 1992, které se konaly v Chorvatsku. Celých 75 % hlasů odevzdaných v chorvatské části Istriie připadlo Istrijskému demokratickému svazu² (IDZ; Istarski demokratski savez), jakožto politickému subjektu požadujícího autonomii pro tuto část Istriie (Hnízdo, 1995, s. 88).

² Politický program a jiná programová prohlášení Istrijského demokratického svazu lze nalézt na:
<http://www.ids-ddi.com/ids-ddi/dokumenti/> a
http://www.hidra.hr/politicke_stranke/parlamentarne_stranke.

3 Istrie

3.1 Vymezení pojmu Istrie³

Region Istrie definujeme jako pás území, jež se rozkládá mezi Benátským a Kvarnerským zálivem. To je ale velmi povrchní informace. NASA vidí Istrii jako poloostrov rozpínající se mezi dvěma již zmíněnými zálivy a k tomu přidává malé skupiny ostrovů jako Brioni, Krk, Cres a Lošinj. Na pevnině samotné se Istrie vymezuje oblastí ležící mezi Terstem⁴ a Rijekou⁵. Spolu s ostatními regiony Julských Alp souvisí s historií Istrijského poloostrova⁶.

Věrní tradici, otevřeme-li Ottův slovník naučný, u kolonky Istrie objevíme následující text: *...markrabství říše Rakousko-Uherské, náleží politicky do Přímoří rak.-illyrského rozkládá se na sev.-vých. straně Jaderského moře...jest to poloostrov podoby trojúhelníku, jehož základna připíná se k pevnině, pak ostrovy ve Kvarneru, z nichž jsou největší Čres, Krk a Losiň. Na sever hraničí s Goricí a Krajinou, na východ s Rjekou a Chorvatskem; mořský břeh obnáší 365 km bez ostrovů. S ostrovy má 4941,5 km² (Ottův slovník naučný, 1897: 832).*

V případě, že si vypůjčím část výše uvedené definice, ponechal bych pro naše potřeby uvědomění si faktu, kde Istrii můžeme vymezit v rámci trojúhelníku mezi městy Terst, Rijeka a Pula⁷, s připočtením ostrovů Brioni, Cres, Lošinj a Krk. A to i přes daný geografický fakt, že chorvatské město Rijeka leží mimo poloostrov. Přesto z geopolitického hlediska sehrálo významnou roli.

3.2 Mocenské zájmy

Při studiu politického dělení Istrie a potvrzení regionu jako transhraničního fenoménu jsem rozdělil období vlád a mocenského postavení jednotlivých aktérů do 18. století a období po něm. První podkapitola má za úkol přiblížit etnické a politické formování současných hranic. Ve druhé podkapitole rozeberu podrobněji zájmy jednotlivých politických subjektů. Zvolené dělení se má držet

³ Jelikož názvy měst a geografických celků mají na Istrijském poloostrově jiné výrazy v italštině, slovinštině a chorvatštině, budu se držet počestných výrazů.

⁴ Italsky Trieste, slovinsky a chorvatsky shodně Trst.

⁵ Italsky Fiume, slovinsky Reka, chorvatsky Rijeka.

⁶ Převzato z: <http://istrianet.org/istria/cartography/index.htm>, 24.3.2011.

⁷ Italsky Pola, slovinsky Pulj a chorvatsky Pula.

linie tématu mé bakalářské práce, a tedy historií a současností transhraničního regionu Istrie.

3.2.1 Vývoj do 18. století

Istrie se svým snadným přístupem k moři, v sousedství Apeninského poloostrova, ne daleka Balkánu, stála v politickém a historickém vývoji ve středu zájmů panovníků, vládců a diktátorů. Prošlo jí mnoho hranic a územních uspořádání. Střídali se zde vlivy Římanů, Habsburků, Benátčanů, Italů a v neposlední řadě Slovanů. Istrijský poloostrov se dostal pod vliv západní slovanské větve díky politicko-ekonomickým a církevně-kulturním sférám vlivu Byzance, franské říše, papežství, Benátek a Uher. Byl tudíž zapojen do okruhu latinské vzdělanosti. Zde leží hlavní rozdíl od jihovýchodní větve, kde převážil vliv řecko-byzantské kultury pod duchovním vedením cařihradského patriarchátu.

Po rozpadu Římské říše, jsou zaznamenány první nájezdy Slovanů na Istrii, a to kolem roku 599. Slované se zde usadili v 6. a 7. století. Karantánci, jak se nově příchozím Slovanům říkalo, se museli podřídit Karlu Velikému a tím pádem franské říši. Vzniká vévodství Velké Karantánie. Roku 843, na základě veronské mírové smlouvy, připadá západní část Istrie Italskému království. Právě na území Velké Karantánie vznikají v 11. a 12. století administrativní oblasti jako Korutany, Štýrsko, Friulsko a objekt našeho zájmu Istrie. Roku 1077 připadá istrijská marka spolu s markou friaulskou a kraňskou Jindřichu IV. aquilejskému, patriarchovi Poppovi. Ve stejném století vzniká u hranic poloostrova Istrie státní útvar Bánské Chorvatsko, jakožto předchůdce státu, který má dnes na Istrii největší vliv a zabírá nejrozsáhlejší území (Havlíková, 1998, s. 12- 25). Proces migrace Chorvatů na Istrijský poloostrov od 12. století je zdokumentován v právní sbírce *Razvod istarski* (Havlíková, 1998, s. 92).

Jednu z prvních habsburských stop a posléze rakouských na Istrijském poloostrově můžeme spatřit v Albrechtu III. z Tyrolu, který vládl brixenskému⁸ fojství. Ovládal komplex nejrůznějších statků sahajících od Istrie po severní Tyroly (Wihoda, 2002, s. 124).

⁸ Brixen je německý výraz pro dnešní italské město Bressanone s početnou německy mluvící menšinou v provincii Trentino – Alto Adige.

V roce 1382 z obav před Benátskou republikou přijímá Terst habsburskou svrchovanost a tím pádem je eliminován vliv aquilejských patriarchů. Habsburský císař Fridrich III. v roce 1471 koupí Rijeku (Havlíková, 1998, s. 105). Zde začíná mocenské tření mezi Habsburky a Benátčany. Tyto dva mocné bloky nepustily mezi sebe do 18. století v bojích o Istrii jiného soupeře (Benussi, 1997, s. 260). V 15. století, po bojích o Dalmácii, kterých se zúčastnili Benátčané, Uhry, Byzance a Chorvaté, profitovala největším územním rozptylem na Istrijském poloostrově Benátská republika (Havlíková, 1998, s. 83). Vymřením gorických hrabat dynastie Walsee, přebírají Habsburkové v 16. století jejich državy, a tak rozšiřují sféru vlivu. Jednalo se především o dnešní italská území v okolí Terstu a jeho dnešní městské části, jako je např. San Servolo či Castelnouvo (Benussi, 1997, s. 307). Terst jako veliký rival Benátek a významný přístav na pobřeží Jaderského moře znamenal pro Habsburskou monarchii důležitý strategicko-politický objekt zájmů. Dosažené zisky se nám můžou zdát ve stručném politicko-historickém exkurzu po regionu jako nepodstatné, ale je nutno si uvědomit, že blízké starověké město Muggia⁹, ležící v Terstském zálivu, bylo benátskou provincií a ohrožovalo zájmy Habsburské monarchie v Jaderském moři. Habsburkové se k istrijským državám dostávají především také po bitvě u Moháče roku 1526, kdy se dostávají na uhersko-chorvatský trůn (Šesták, 1998, s. 138).

Istrie je historickými a politickými okolnostmi do 16. století dělena mezi dvě sféry vlivu, a to habsburský (převážně v okolí Terstu a města Pazin¹⁰) a benátský (okolo měst Koper¹¹, Pula a Piran¹²). Tento stav panuje až do 18. století.

3.2.2 Vývoj od 18. století

Poslední dvě staletí historického a politického vývoje Istrie měly nesmírný vliv na utvoření hranic v regionu. Mezi dva výše zmíněné bloky (benátský a habsburský) vstupuje silný politický a vojenský subjekt ve formě Francie. V roce 1787 končí mírem v Campoformio sláva Benátské republiky, a tak z geopolitické scény mizí jeden významný hráč. V 19. a na počátku 20. století

⁹ Dnes je Muggia italským hraničním bodem na italsko-slovinské hranici.

¹⁰ Italsky Pisino, slovinsky a chorvatsky Pazin.

¹¹ Italsky Capodistria, slovinsky Koper, chorvatsky Kopar.

¹² Italsky Pirano, slovinsky a chorvatsky Piran.

vstupují do hry národnostní otázky, uvědomění si vlastní identity slovanských národů.

Odchod Benátčanů z Istrie

Benátky ztrácely v 18. století ekonomickou, vojenskou a v neposlední řadě i politickou moc. Serenissima nabývala své bohatství především díky námořnímu obchodu a neutralitě v dobách války mezi ostatními velmocemi. To jí umožňovalo udržovat obchodní vazby s osmanskou říší, tedy nepřítelem Habsburské monarchie a akutním nebezpečím pro většinu evropských národů. Moc Serenissimi rostla a padala s mořem. Bylo to moře, které dávalo Benátkám slávu a bohatství. Benátky ztrácí ztrátou ostrovů v Egejském moři své výsadní obchodní postavení s osmanskou říší a nedokážou již konkurovat podstatně větším státním útvarům jako je Francie a Habsburská monarchie. Nás především zajímá pád Serenissimi z pohledu územních změn na Istrijském poloostrově. Vše začíná dobytelskými schopnostmi Napoleona Bonaparte. V roce 1796 se rozpoutá v severní Itálii válečná třenice mezi Francií a Rakouskem. Francouzské vojsko vstupuje do Terstu 23. března téhož roku. Benátky se snaží nabídnout Francii svá území na Istrii za oblasti na levém břehu řeky Pád. Napoleon to odmítá a vyhláší 1. května Benátkám válku. Dóže Ludovico Manin se snaží zachránit Benátky před zkázou a chce nabídnout istrijské državy k odkoupení rakouským Habsburkům. Ludovico Manin skládá 12. května svůj úřad a vzniká *Municipalita provvisoria democratica*. Jenomže veškerá snaha je marná a v červenci roku 1796 vytváří generál Bonaparte státní útvar *Cisalpinskou republiku* (Benussi, 1997, s. 408-411). K *Cisalpinské republice* jsou připojena benátská území na Apeninském poloostrově, a to Brescia, Bergamo, Valtellina, vévodství Massa-Carrara a Romagna (Procacci, 1997, s. 212). Tato skutečnost měla vliv na benátské državy na Istrijském poloostrově, které prochází rozsáhlou demokratizací a vymaňují se od vlivů oligarchické vlády. Obyvatelé měst jako Piran či Rovinj se stávají svobodnými a suverénními občany Benátek a vytváří tak nezávislé městské státy. Přesto ne všude se obyvatelé ztotožňují s ideou přátelství se Serenissimou. V Kopru se šlechtici sdružení okolo Agostina Carla-Rubbiho nechtějí smířit s „vládou lůzy“. Chtějí město přenechat pod správou rakouské monarchie. V ulicích se rozhořely vášnivé protesty a až na zásah jiného

vlivného šlechtice, Nicola de Baseggia, se situace uklidňuje. Přesto tato situace na Istrijském poloostrově nevydrží dlouho a celý Istrijský poloostrov spadá pod vládu Habsburků (Benussi, 1997, s. 411-413). Definitivní konec Benátské republiky přichází mírem v Campoformio roku 1797.

Istrie pod nadvládou Habsburků

Po válkách mezi Francií a Habsburskou monarchií, které končí ve prospěch Francie, je uzavřením míru mezi Napoleonem a říšským diplomatem Ludwigem Coblenzem v Leobenu (18. dubna 1797) a později v Campoformio (17. října 1797) dosaženo toho, že se monarchie vzdala svého vlivu v Lombardii, Porýní a Belgii. Jako kompenzaci získala benátské državy na Istrii, Dalmácii a samotné město Benátky. Pro habsburskou říši to nebyla bezvýznamná území. Města patřící pod Benátky disponovala bohatou pokladnou, a to díky obchodu s vínem, olejem a dřevem (Benussi, 1997, s. 414). Pod vliv Habsburků se tím pádem dostala celá Istrie. Rovinj¹³, Piran, Umag¹⁴, Motovun, Poreč¹⁵, Pula, Koper, Izola¹⁶ či Muggia (Cuzzi, Rumici, Spazzali, 2009, s. 11). Přešla tak z benátského vlivu, jakožto státního útvaru, který přestal existovat, pod nadvládu monarchie. Habsburkové zachovali v nově získaných provinciích zavedený a fungující benátský daňový systém a některé istrijské výrobky se tak dostaly na větší trh. Je zamezeno rozšířenému pašování výrobků, jež ztratilo svůj smysl, jelikož Istrijci, Benátčané a Rakušané se nacházeli v jednom státním útvaru. Pod rakouskou správou po roce 1815 dochází na Istrii k zatím největšímu hospodářskému růstu (Darovec, 1999, s. 69). Zato se mění volba obsazování jednotlivých administrativních postů, kdy je místo obsazeno na základně státního či místního jmenování, což vede ke správním centralismu. Centralismus se později ukázal jako nevýhoda pro Habsburskou monarchii. Vliv Napoleonova kosmopolitizmu, který zasáhl intelektuální kruhy Evropy, se odráží v separatistických tendencích národů obývajících Istrijský poloostrov (Cuzzi, Rumici, Spazzali, 2009, s. 11).

¹³ Italsky Rovigno, slovinsky a chorvatsky Rovinj.

¹⁴ Italsky Umago, slovinsky a chorvatsky Umag.

¹⁵ Italsky Parenzo, slovinsky a chorvatsky Poreč.

¹⁶ Italsky Isola, slovinsky a chorvatsky Izola.

Zde jsme svědky prvního sjednocení Istrie do jednoho územně administrativního celku. Istrie je sice dělena na okresy, ale na krátké období se vymyká pojmu transhraniční region. Daný stav nemá ale dlouhého trvání.

Rakouský vliv končí nad celým poloostrovem na sklonku roku 1805 Prešburským mírem po dalších válkách mezi *třetí koalicí* a Francií. Na Istrii vstupují francouzské jednotky pod vedením generála Serase (Benussi, 1997, s. 422).

Intermezzo; Istrie pod nadvládou Napoleona Bonaparte

Je-li řeč v daném období o ziscích, které získala Francie na Istrijském poloostrově, je nutno hovořit o území bývalé Benátské republiky. Terst byl prozatím svobodným přístavem, tak jako Rijeka.

V roce 1806 Napoleon začleňuje Istrii do Italského království. Stává se jedním z celkového počtu sedmi departmentů s centrem v Koperu. V čele stojí maršál Bessières s titulem „vévoda istrijský“. O rok později se istrijský department dělí na distrikty, které se dále dělí na kantony a obce (Benussi, 1997, s. 423).

Tuto skutečnost uvádím především kvůli uvědomění si, že Istrijský poloostrov je stále jednotným regionem. Je to také především umožněno tím, že se ještě naplno neprobudily národnostněmancipační požadavky jihoslovanských zemí a nebyla sjednocena Itálie. Přesto, jak píše Benussi, s přítomností francouzské vlády se mění charakter poloostrova, a to jak v myšlení tamějších obyvatel, kdy byla nastolena rovnost mezi jednotlivými komunami, tak zavedením *civilního práva* (Benussi, 1997, s. 423).

Podepsáním Schonbrunského míru v roce 1809 přichází Rakousko o zbytek svých Istrijských držav. Jedná se především o kraj Pisino, Terst a území napravo od řeky Sávy až po hranice Bosny (Benussi, 1997, s. 429). Vzniká útvar známý pod jménem „Ilyrské provincie“. Oficiálními jazyky jsou francouzština, němčina a italština. Toto rozsáhlé území bylo rozděleno na 7 provincií: Korutany, Kraňsko, Istrie, Občanské Chorvatsko, Vojenské Chorvatsko, Dalmácie a Dubrovník. Hlavním centrem je Lublaň. Hraničním bodem mezi Italským královstvím a Ilyrskými provinciemi byla řeka Isonzo. Rakousku zůstává pouze přístav Rijeka (Cuzzi, Rumici, Spazzali, 2009, s. 16).

V momentě vzniku Ilyrských provincií dochází na území Istrie k prvnímu spojení Slovinců, Chorvatů a Srbů, jakožto jednoho etnika založeného na slovanských

základech. Zde se formuje myšlenka integrace jižních Slovanů do jednoho státního celku. Vyvěrají odsud prameny slovinského národního uvědomění (Cabada, 2005, s. 29). Ilyrské provincie byly zřízeny pod záměrem politicko-strategického záměru Napoleona prolomit britskou kontinentální blokádu na jihu východním obchodem s osmanskou říší. Tady pod praktickou politikou Bonaparta vzniká národní obrození Chorvatů a Slovinců na Istrii (Šesták, 1998, s. 212). Nemá to trvat dlouho a obraz Istrijského poloostrova se definitivně změní do podoby, kterou známe dnes.

4 Národně-emancipační procesy národů žijících v prostoru Istrie

Istrie patří v 19. století jako celek pod rakouskou správu, přesto vnitřní pnutí a události dávají tušit rozsáhlé změny. V předcházejících kapitolách jsem se zabýval politickou historií Istrijského poloostrova. Bylo to hlavně hledání kořenů, ze kterých vychází i politika dnešních dnů. V následujících kapitolách se chci věnovat především současné podobě poloostrova, přičemž nechci vynechat jedno z nejdůležitějších období, které změnilo jeho geopolitický charakter.

4.1 Italská otázka a Terst

Po Napoleonově tažení do Ruska a následném Vídeňském kongresu v roce 1814 získává Rakousko nazpět svá původní území na Istrijském poloostrově. Vídeňský kongres se týká i Terstu a přístavní město, které v minulosti tvořilo ¼ obchodu celé monarchie, kdy stálo vysoko na žebříčku hodnot a zájmů Vídně, se navrácí do jejích rukou.

Pád Napoleona znamená germanizaci regionu a Rakousko se snaží o izolaci Terstu od zbytku Apeninského poloostrova umělými hranicemi. Je to dáno opuštěním hranice řekou Isonzo. Hraniční linie je potom hůře čitelná. Terst byl začleněn, spolu s Goricí a Rijekou, na základě nového regionálního zařízení pod *Vládní pobřežní plavbu a zařazen do Istrijského okruhu*¹⁷. Novým teritoriálním uspořádáním v roce 1825 bylo centrum *Istrijského okruhu* přeneseno do města Pazin. Daná svévolná přeměna hranice nejvýznamnějšího regionu znamenala pro Terst odtržení od Istrie, jakožto nejvýznamnější intelektuálního a obchodního centra. Sloučením markýz Labin, Pazin, Lovran, Castelnovo¹⁸ a Volosca¹⁹ se vytvořila jedna společná politicko-administrativní jednotka, kde jedna část (Labin, Pazin a Lovran) měla tendenci tíhnout k Terstu, zatímco druhá část (Castelnovo a Volosca) měla své původní centrum v Rijece. Tato skutečnost se odrazí nevypočitatelnými problémy v sociální a ekonomické oblasti. Nastala proměna etnografických prvků na poloostrově a nové uspořádání se dotklo tisíce Slovinců a Srbochorvatů. Byl obrácen poměr

¹⁷ Spolu s městy Monfalcone, Koper, Piran, Rovinj a Pula.

¹⁸ Dnešní slovinské město Podgrad.

¹⁹ Dnešní chorvatské město Volosco.

obyvatel, kde převažovala italská populace ze tří pětín ku dvěma pětinaám Slovanů. Rakouská administrativa daným zásahem tento poměr obrátila. (Benussi, 1997, s. 442-450).

Tento fakt nám může posloužit jako důkaz složitého soužití více národností v jednom regionu, kde nejsou pevně stanoveny hranice. Benussi zde vidí i počátek problematického soužití mezi Italy a slovanskými národy, které na Istrijském poloostrově žily vedle sebe po několik staletí. Popsaný stav měl panovat až do poloviny dvacátého století. Do geopolitického prostoru poloostrova vstupují ideologické směry a to hlavně *iredentismus* a *ilyrismus*. První ze směrů je zaměřen na italskou otázku a druhý na otázku slovanskou.

Formování národní identity v italském politickém prostředí na Istrii spatřujeme ve 30. a 40. letech 19. století, kdy vychází periodika typu *La Favilla*, kolem kterého se sdružují význačné osobnosti terstského veřejného života (např. Pietro Kandler²⁰). Ve stejném období se objevuje nová vize sociální identity mezi městem a venkovem a etnicko-kulturní projevy mezi Italy a Slovany. Liberální duch v polovině devatenáctého století už není schopen napravit myšlenku posilování národního uvědomění. Zatímco v roce 1848 bují v ostatních evropských městech revoluce, tak v Terstu jde vývoj jiným směrem. Město prozatím řeší jiné než národnostní otázky. Jsou jimi otázky ekonomické. Po roce 1838 se formuje kartel finančních ústavů *Lloyd* a *Generali*, které mají význačný vliv na kontrolu politických zájmů obce. Situace se podepíše na mentálním odstupu Terstu od zbytku pobřeží (Cuzzi, Rumici, Spazzali, 2009, s. 29-32).

Zajímavý je postřeh Karla Marxe v deníku *New York Daily Tribune* z roku 1857, kde srovnává Terst se svým historickým rivalem Benátkami. Píše: „ *Benátky byly městem vzpomínek, na druhou stranu Terst má výhodu jako Spojené Státy v nepřítomnosti minulosti*“ (Ballinger, 2003: 28).

I když je Itálie po roce 1861 sjednocena, Terst zůstává pod správou Rakouska. Itálie si na přístav, jehož břehy omývá Jaderské moře, musí počkat do konce 1. světové války.

Přesto iredentisté tvoří na Istrii menšinu. Ta je sice rozptýlena po centrech jako Terst a Gorice, ale radikální řešení italského problému je přesunuto na příští a

²⁰ Životopis Pietra Kandra na: <http://www.istrianet.org/istria/illustri/kandler/index.htm>.

přespršší generace. Je to dáno faktem, že Rakousko bylo v daném období po okupaci Bosny silnou mocností a nechtělo připustit jakékoliv vnitřní národnostní třenice. Také oficiální politika Italského království se distancovala od spolků inklinujících k otevřené násilnické politice. Sledujeme, že řada italských občanů žijících na Istrii neměla důvod k velikým sociálním změnám, jelikož nadvláda italského obyvatelstva v istrijských institucích, intelektuálních kruzích a kapitálových podnikcích byla citelná. Přesto se mezi mladou generací našli osobnosti, které odkazovali na Mazziniho ideje. Zmiňme Riccarda Zampieriho z Terstu či Domenica Manzoniho z Koperu, kteří se zmošli prozatím jenom na divadelní představení, zesměšňování tajné policie, publikováním časopisů, vystavováním vlajek a zpěvem zakázaných písní. Přesto vzpomínka na jejich společnou zemi dala záminku věcem přšším (Cuzzi; Rumici; Spazzali, 2009, s. 73).

Je tedy zřejmé si uvědomit, že Terst byl za rakouské nadvlády kosmopolitním městem, jehož fragmenty můžeme nalézt i v dnešní době, kdy můžeme spatřit katolické kostely vedle těch pravoslavných. Je zde dochována i jedna z nejvýznamnějších synagog v Evropě. Terst byl zároveň, ale i místem, kde se probouzely nacionální tendence.

4.2 Politické ideologie spjaté s národním uvědoměním

Nebyl to pouze iredentistický směr, který si uvědomoval italskou národní identitu. Byly jimi i první sociálněpolitické spolky, které se objevovaly v prostoru Terstského zálivu a nejintenzivněji smýšlely v národně-emanipačních tendencích. V Terstu se socialismus objevoval na bázi idealismu, s kořeny Mazziniho myšlení a utopickou vizí demokracie garibaldovského typu. Představiteli počátku socialistického hnutí byli Giuseppe Martinuzzi, bývalý terstský starosta Visinada Agostino Ritossa, ale také koperský socialista Antonino Gerin. Mezi socialistickým smýšlením různých představitelů panovaly určité rozdíly a to hlavně na základě kulturního zázemí a prostředí, ze kterého vzešli. To je jedna z příčin, proč byl tento proud na Istrii ideově roztržštěn. Byla to mladá socialistka Martinuzzi, která stála u zrodu *Pro Patrie*, předchůdkyně dodnes fungujícího uskupení *Lega Nazionale*²¹. Terstští socialisté se sdružovali okolo časopisu *Il Lavoratore*. Ideový směr socialismu měl ohlasy i jinde než

²¹Dnešní program uskupení na: <http://www.leganazionale.it/>.

v Terstu. Zmiňme například osobnost Carla Ucekara, působícího v Piranu. Inteligence smýšlející v prostoru socialistického myšlení se vyskytovala ve městech, kde byla rozvinuta industriální infrastruktura, například v Pule a Portoroži.

V rurálních oblastech se rozvíjí oproti tomu klerikální proud. Jeho rozvoj datujeme po vydání encykliky *Rerum Novarum*, v níž se objevuje i problematika sociální otázky lidí žijících na venkově. Klerikové stojí v opozici proti liberálně nacionálnímu proudu²² sdruženém okolo Attilia Hortise. Zastání má v oblasti Gorice a Gradišky²³. Jeho přední osobností byl Mons. Luigi Faidutti (Cuzzi; Rumici; Spazzali, 2009, s. 78-81).

Jak už bylo řečeno, nejvíce národně-emancipovaní byli především socialisté. V roce 1899 se koná v Brně kongres rakouských sociálních demokratů, na němž Max Adler a Karl Renner rozvíjí austromarxistickou tezi uznání sebeurčení národů. Na druhém kongresu istrijské sociální demokracie v roce 1904 v Buie je taktéž projednávána národnostní otázka. Diskusi vedli Giuseppe Lazzarini a Giuseppe Tuntar. Podle Lazzariniho, který odkazuje na brněnský kongres, musí jazyk hrát úlohu obrannou a ne invazní. To znamená, že se jeho rozšiřování nemá nést na úkor ostatních jazyků. V důsledku toho by Italové žijící na Istrii měli místo budování vlastního nacionalismu bojovat proti nacionalismu druhých. Lazzarini spolu s Tuntarem věřili v plnou politicko-národní autonomii v Rakousko-Uhersku pro italský lid. Byla schválena pro istrijský socialismus důležitá rezoluce, která spočívala v rovnosti diversních nacionálních skupin v monarchii a zahrnovala i Slovany. Dané stanovisko souvisí s humanistickou tendencí, která určovala jeden směr socialistického nacionalismu. Pro terstského socialistu Tuntara byla národnostní otázka chápána jinak. Přístup k rovnosti v istrijské otázce podle něho znamenal soutěž o rovné podmínky. Uznával sice princip respektu k venkovským slovanským populacím, ale zároveň přehlížel útlak slovanských nacionalistů v italských obcích (Cuzzi; Rumici; Spazzali, 2009, s. 90).

Iredentistické hnutí hrálo hlavní úlohu při formování italské otázky. Postupem času nabíralo na své síle a včleňovalo do sebe i levicově smýšlející politické kruhy. Terstští socialisté propojili Mazziniho sen o samostatnosti s humanitními

²² Vítěz voleb do *Reichsratu* roku 1887.

²³ Italské město Gradisca d'Isonzo.

ideály. Nelze opomenout ani kleriky, jejichž politika se sice vyznačuje konzervativními rysy, přesto se větší podpoře těšili pouze v oblasti na severu od Terstu.

4.3. Slovanská otázka na Istrijském poloostrově

I když jsem se ve své práci zabýval italskou stopou na poloostrově, nemohu opomenout ani slovanské národy, jakožto nejvíce zastoupené etnické a jazykové skupiny současnosti. Po celá staletí stáli Slované v ústraní hlavních hráčů istrijské politiky. Města jako Pula, Rijeka či Rovinj vzrůstala a kvetla díky externí politice cizinců. Slovanské národy si uvědomovaly národní identitu nejen na sever od Rakouské monarchie, ale i v geopolitickém prostoru Istriie.

4.3.1 Chorvaté

Je-li řeč o obrození Chorvatů, hovoříme především o Ljudet Gajovy, muži, který stál v čele chorvatského ilyrského hnutí, tvůrci spisovného chorvatského jazyka a zakladatele kulturního a politického života ve 30. a 40. letech 19. století. Je vydáván politický list *Novine Horvatzke*, hlásná trouba ilyrského hnutí *Ilirske novine* a *Danica ilirska*. Hlavní snahou bylo integrovat chorvatský národ v kulturní, jazykové a politické sféře. Ilyrismus nesl jméno kvůli neutralitě vlastního názvu, jelikož byla snaha překrýt etnickou a teritoriálně politickou roztržičnost Chorvatů. Vzniká *Ilyrská strana*, později přejmenovaná na *Národní stranu*, která stojí v popředí národního života revoluce roku 1848. Týkalo se to oblasti Dalmácie a Bánoviny. Národně-emancipační proces na Istrii ještě nedošel k žádnému většímu zlomu. (Šesták, 1998, s. 218-223).

Jestliže nalevo od Istrijského poloostrova (v té době rakouského „Přímoří“) vzniklo Italské království, tak na jeho pravé straně po chorvatsko-maďarském vyrovnání v roce 1868 vzniká „Království Chorvatska, Slavonie a Dalmácie“ se statusem politického národa.

4.3.2. Slovinci

Jedním z hlavních znaků, kdy rozpoznáme formování národního uvědomění, je tisk novin v mateřském jazyce. Roku 1843 vznikají *Selské a řemeslnické noviny* (Kmetijske in rodokelske novice) pod vedením redaktora dr. Janez Bleiweise. Před rokem 1848 mělo ve slovinském prostředí silný vliv katolické

duchovenstvo, které ještě nemělo utvořeno národně-politický program. Mělo snahu o zrovnoprávnění slovinského jazyka ve školách, ale stále považovalo za vyšší kulturu německou vzdělanost. Toto přesvědčení nesdílela skupina okolo literárního umělce France Prešerena, který ve svém díle *Zdrevljici* (napsána roku 1844, vydána 1848) postuluje program nezávislého slovinského národa, požadavky na autonomii a rovnoprávnost. Konzervativní vliv byl ještě moc silný a dokázal France Prešerena zatlačit do pozadí ve vedení národního hnutí (Šesták, 1998, s. 233-234).

První veřejnou formulací slovinských národně-politických požadavků do celku Sjednocené Slovenie deklaroval liberálně smýšlející kněz z Celovce Matija Majar-Ziljski v periodiku *Novice*. Byl to první program slovanských národů založený na principu národnosti a ne historického práva, kde vyjadřoval požadavek řešení slovinské otázky ve smyslu rozbití historických hranic zemí a vytvoření samosprávné národní jednotky (Šesták, 1998, s. 242-245).

Petice sepsaná slovinskými studenty ve Vídni pod názvem *Program sjednoceného Slovinska* (Program zedinjene Slovenije) hlásala ideu sjednocení Slovinců do jednoho státního útvaru a spojila tak roztržité krajany žijící v několika zemích. Postupem času se z ní stává národní politický program, který přebírají slovinskí politici napříč ideologickým přesvědčením (Cabada, 2005, s. 31).

Slovinci, jako velmi silná komunita v určitých oblastech Istriie, hráli prozatím pasivnější roli než Italové či Chorvaté. Přesto národně-emancipační proces, přinejmenším ve slovinských intelektuálních kruzích, probíhal.

Příčinu pasivnější role Slovinců lze hledat v neexistenci státního útvaru v minulosti, o který by se mohli opřít (Cabada, 2005, s. 39).

4.4 Přenesení a vliv národně-emancipačních snah na Istrii

Platí kulturní a politická nadvláda italských měst, na kterých byl závislý agrární venkov, s převahou slovanských obyvatel. Intelektuálním centrem národní emancipace bylo město Kastav a první vlašťovkou založení periodika *Naše sloga* roku 1870 v Terstu. Taktéž v Terstu se Chorvaté spolu se Slovinci snažili vytvořit protiváhu italské převaze ve volených orgánech a zakládají politický spolek *Edinot* (Jednota). Později se z něho formuje *Chorvatsko-slovinská národní strana*. Její kandidáti ale neuspěli ve volbách do zemského sněmu roku

1876 a ani do vídeňského parlamentu. Italská hegemonie na poloostrově tedy nadále trvá (Šesták, 1998, s. 269-270).

Italové tvořili na přelomu 20. století na Istrii národnostní menšinu (38,2%) v poměru se slovanskou většinou obyvatel (Srbochorvaté 43,5% a Slovinci 14,3%). *Chorvatsko-slovinská národní strana* získává v roce 1889 ve volbách do istrijského zemského sněmu 8 křesel a o rok později je v Lublani přijat program Vjekoslava Spinčiče, který deklaruje spojení Istrie se slovinskými zeměmi v rámci sjednoceného Chorvatska. Hlavním cílem je zajištění národnostní rovnoprávnosti a státoprávní integrace Istrie a Chorvatska. Růst chorvatského a slovinského národního hnutí byl chápán italskou stranou jako ohrožení vlastních zájmů. A ve volbách v roce 1900-1901 utrpěla *Chorvatsko-slovinská národní strana* drtivou porážku. Jednou z příčin neúspěchu byly vnitřní rozpory ve straně, kde sílilo křídlo Ivana Krstiče, který byl zastáncem úzkého istrijského lokálního patriotismu. Jeho vliv byl později eliminován a volby v roce 1907 přináší *Chorvatsko-slovinské národní straně* vítězství a předpoklad pro ukončení italské hegemonie na poloostrově. Bohužel pro ni, byla pod vládním tlakem, a tudíž donucena ke spolupráci s italskými liberály. Po anexi Bosny Rakouskem v roce 1908 a volbách o tři roky později v roce 1911 se rozevírá prohlubeň ve vztazích mezi Italy a Slovany. Ve volbách kandidují hned čtyři italské politické strany (liberální, křesťansko-sociální, demokratická a sociálně-demokratická) proti jedné *Chorvatsko-slovinské národní straně*. Tón italských stran kromě, sociálních demokratů, je silně protislovanský. Na Istrii vzniká ostrá nacionální diferenciacce, z níž není cesta vedoucí ke kompromisu (Šesták, 1998, s. 347-351).

5 Problematika hranice na příkladu transhraničního regionu Istriie

Ve 20. století a přenesením se do současnosti popíši, jakým způsobem se měnila hranice mezi státy územně zasahujících do prostoru Istrijského poloostrova. Podíváme se na to, co si pod pojmem hranice představit a proč je pro nás definice hranice v některých ohledech důležitá.

Největší rozkvět výzkumu hranic přichází po 1. světové válce jako reakce na nové demarkační linie v zemích jihovýchodní Evropy. Paradigma hranice je založeno na wilsonovském principu sebeurčení národů. Po světových válkách začíná být hranice často vnímána jako vymezení směrem od politické linie k fyzickému prostoru a kulturnímu prostředí. Hranice je chápána jako příčina tření mezi národy, tj. jako konfliktní prostor. Přesto není správné nahlížet na hranici jako na místo, kde jsou kladeny přírodní překážky různým kulturám, politickým a ekonomickým systémům. Někteří autoři vidí v hranici zeď ideově zneprátelených států a jiní zase jako prostředek k zajištění integrity státního území. V podání antropologa Fredrika Bartha je hranice spojená s kolektivní identifikací. Ve své práci se zabývá, jak lidé definují sama sebe v opozici k ostatním. Hranice je považována za neurčitý, proměnlivý a lidský konstrukt. V posledních letech se výzkum přesouvá od naturalistického paradigmatu k uznání hranice jako sociální konstrukce. Nejvíce studovanou otázkou je vztah hranice s kulturní identitou. Studie se zaměřují na tvoření identit a sociálních konstrukcí, které vznikají ve vymezení „my“ a „oni“. Neznamená to, že fyzická přítomnost hranice je opomenuta, spíše slouží jako připomenutí toho, v jakém prostoru se vymezuje sociální realita. Oblast výzkumu identit je zaměřena na vzestup nacionalismu, vyjednávání o vztahu mezi minoritou a majoritou a osudu menšin žijících na území dvou nebo více států. Je to teritorialita a rigidní hranice států, které jsou v současné době vnímány jako výsledek konsolidace státní moci v moderní době. Realistická tradice mezinárodních vztahů vidí v hranicích států strategické body a obrannou linii v boji o suverenitu a hegemonii. Dnešní diskuze se týká role států a transnacionálních aktérů, kteří vstupují do mezinárodní politiky. Diskuze je dělena mezi dva tábory. Jedni vidí v úpadku národního státu nezbytný historický vývoj, druzí jsou skeptičtí, jelikož

vidí v globalizaci příčinu narušení stavu národní suverenity (Häkli; Kaplan, 2002, s. 1-4).

Hranice můžeme dělit jednak podle kritéria přírodních hranic a umělých hranic. Přírodní kritérium nám nezaručuje homogenitu státního teritoria z hlediska etnické či jazykové skladby obyvatelstva. Umělé hranice jsou fenoménem známým na africkém kontinentě nebo na hranici mezi USA a Kanadou. Další možností, jak třídit hranice, je klasifikace podle hraničního režimu. Michael Romancov vidí v této klasifikaci pro současnou Evropu přínosnější přístup, jelikož politický vývoj má za následek skutečnost, že hranice ve smyslu linie přestává být pomyslnou bariérou, ale naopak poskytuje prostor pro setkání a spolupráci. Zde se setkáváme s kritériem propustnosti, čili částečné propustnosti a nepropustnosti hranice. Propustná hranice se týká například dnešního shengenského prostoru, částečně propustná hranice je typ hranice, který můžeme přirovnat ke vztahu mezi jejím členem a nečlenem. Nepropustnou hranici můžeme spatřit na příkladu Korejského poloostrova (Romancov, 2002, s. 17).

Přeneseno na Istrii, tak propustná hranice je mezi Itálií a Slovinskem, jakožto členy Shengenu. Na Istrii se také můžeme setkat s částečně propustnou hranicí mezi Chorvatskem a Slovinskem. Je to místo, kde končí shengenský prostor. Typ nepropustné hranice na Istrii nenajdeme.

Jak píše E. W. Bornträger ve své knize „Borders, Ethnicity and National Self-determination“, tak v Evropě v roce 1989 nebylo dotknuto geopolitickou změnou hranic pouhých 45% území (Bornträger, 1999, s. 3). Daná problematika se týká hraničního uspořádání mezi dnešní Itálií a Slovinskem. V minulosti se řešila otázka hranic mezi Itálií a Jugoslávií.

V následujících kapitolách se budu zabývat formováním východní hranice Itálie²⁴, která jeden čas zahrnovala území celého Istrijského poloostrova.

²⁴ Dnes tvoří hranice Itálie se Slovinskem 232kilometrový pás, což je 12,3% z celkového počtu Italských hraničních území (Anderson, 2003, s. 414).

5.1 Formování hranic na Istrijském poloostrově do současné podoby

Transhraniční charakter poloostrova přinesl po druhé světové válce značné obtíže ve vztazích mezi západními a východními mocnostmi. Poválečná Evropa se formuje do dvou politicky a ideově zneprátelených bloků. Začíná strategický boj o geopolitické celky. Ve hře s nulovým součtem, v němž se ocitnete buď na straně demokracie či komunismu, byla jednou z hlavních zbraní diplomatická vyjednávání a použití vojenské síly. Řecko, Rakousko, Korea, Vietnam či Berlín jsou často citované pojmy v odborné i populární literatuře, ale málo se v českém prostředí setkáváme s problematikou Terstu, jakožto jednoho nevelkého kusu území, na němž se odehrávaly velké spory o jeho budoucí podobě.

V následujícím textu rozeberu podrobněji tzv. „terstskou otázku“ a ukážu na důležitost vymezení východní hranice Itálie.

5.1.1 Itálie hlavním politickým aktérem v regionu

Na základě Londýnského paktu získává Itálie po první světové válce celou oblast Istriie pod svoji kontrolu. Tento tajný dokument byl podepsán 26. dubna 1915 v Londýně, a to mezi Itálií, Velkou Británií, Francií a Ruskem. Itálii bylo přislíbeno na Istrii rakouské území, kromě Rijeky. Na oplátku, v případě nutnosti, měly italské jednotky vstoupit do první světové války (Novak, 1973, s. 35-36). Pakt byl projevem strategické úvahy o tom, že Rakousko-Uhersku budou ztíženy podmínky manipulace v prostoru Jaderského moře a Balkánu. Další jeho úlohou bylo zmírnit přílišný ruský vliv na Balkáně (Cuzzi; Rumici; Spazzali, 2009, s. 102-104).

V italském parlamentu se zformovala skupina, která měla zájem o spolupráci s jugoslávským výborem. Předseda skupiny Andrea Torre v roce 1917 navázal v Londýně s výborem spolupráci. Během jedné návštěvy Londýna v roce 1918 se sešel italský premiér Vittorio Orlandi spolu s Ante Trumbićem a pozval ho do Říma. Orlando nominoval Torreho prezidentem parlamentní komise pro spolupráci mezi podřízenými národy v rakouském dominiu. Torre spolu s Trumbićem uzavírají v Londýně dohodu pro budoucí vztahy mezi Itálií a Jugoslávci. Je přitom formulována myšlenka konání kongresu pro národy utlačované rakouskou monarchií a je dohodnuta realizace této dohody. Kongres

byl svolán do Říma za účasti reprezentantů Itálie, Jugoslávie, Československa, Polska a Rumunska. Vzniká dohoda Torre-Trumbić, v níž první tři články pojednávají o podřízených národech v rakouském dominiu, zatímco poslední čtyři články se týkají vztahů mezi Itálií a Jugoslávií. Jednalo se o zásadu státní příslušnosti a práva národů rozhodovat o svém vlastním osudu. Etnickým menšinám v jiném státě mělo být zajištěno právo na vlastní jazyk, kulturu, morální a ekonomické zájmy. „Římský pakt“, jak se dohoda nazývala, nebyl italskou vládou nikdy oficiálně podepsán. Italská politická scéna z toho příliš nadšena nebyla. Je pravdou, že socialisté a někteří liberálové pakt schvalovali a navozovali kontakty se svými slovanskými přáteli. Ovšem v nacionálních a iredentistických kruzích, například okolo ministra zahraničí Sidney Sonnina, se pakt nesetkal s příznivou reakcí. V roce 1919 padá vláda Vittoria Orlando a Sidney Sonnino se stává premiérem Itálie.

Na mírové konferenci v Paříži si Itálie činí nárok i na Rijeku, jakožto území obývané italským obyvatelstvem. Otázka Rijeky ztížila Italům vyjednávací pozici a Woodrow Wilson, odpůrce všech tajných dohod, pohrozil, že pokud Itálie nebude dodržovat závazek ustanovený v londýnské dohodě, ostatní velmoci budou moci zasahovat do italských záležitostí kolem Jugoslávie. Při hledání možného řešení byla navržena etnická linie jako hranice mezi Itálií a Jugoslávií. Jugoslávští představitelé se odvolávali na dohodu z Říma, ale italští vyjednávači upozornili na fakt, že smlouva je sice podepsána určitými osobnostmi politického a kulturního života, ale není podepsána samotnou italskou vládou. Istrie je tedy následně rozdělena podle Wilsonovy linie, která je kompromisem mezi Itálií a formujícím se Královstvím Srbů, Chorvatů a Slovinců. Linie de facto kopíruje Londýnský pakt, o kterém jsem se již zmínil na začátku kapitoly. Wilsonova linie nechává mimo Itálii města Postumii²⁵ a Idrii²⁶. Dané řešení garantuje železniční spojení mezi Rijekou, Postumií a Lublaní. Přesto není reflektováno etnické rozdělení, přičemž 370 000 Slovinců a Chorvatů se ocitá na italském území a 75 000 Italů na území obývaném Slovany (Novak, 1973, s35-40). Podle mírové smlouvy s Rakouskem podepsané 10. září 1919 v Sain-Germain-en-Laye měla být hranice s Královstvím Srbů, Chorvatů a Slovinců rozdělena podle národnostní linie.

²⁵ Dnešní slovinské město Postojna.

²⁶ Dnešní slovinské město Idrija.

Hlavní význam smlouvy spočívá ve formálním potvrzení Rakouské republiky a nezávislosti nástupnických států Habsburské monarchie (Nálevka, 2000, s. 10). Situace na Istrii se vyhroutil ještě téhož roku²⁷, kdy dobrovolnický sbor básníka Gabriela D'Annunzia obsazuje Rijeku. Dohoda mezi Itálií a Královstvím Srbů, Chorvatů a Slovinců ustavuje Rijeku jako svobodné město. V roce 1924 dosahuje Mussolini revize předchozí dohody a tzv. „Římskou smlouvou“ připojuje Rijeku k Itálii (Nálevka, 2000, s. 22-23). Fašistická Itálie má na Istrii podporu hnutí jako *Partito Nazionale Fascista* či *Partito Social-riformista*, která se v roce 1921 formují ve volební koalici *Blocco Nazionale Istriano*. Jedná se o pokus spojení istrijského italského cítění s vyvoláním autonomistických aspirací a centralistických tendencí. Vůdcem friulských fašistů je advokát Francesco Giunta. V oblasti Terstu přivádí *Blocco Nazionale* k vítězství před *Partito Comunista d'Italia*. V případě Poreči²⁸ vítězí *Blocco Nazionale* před *Slovanskou stranou* (Cuzzi, Rumici, Spazzali, 2009, s. 145-147). *Partito Socialista Italiano* měla zastoupení v odborech a tradičních průmyslových městech jako Monfalcone, Terst, Muggia a Pula. Vlivem poválečné sociální situace a bolševické revoluce v roce 1917 vzniká *Partio Comunisto Italiano*²⁹. Ve volbách v roce 1924 a poslední fázi italského parlamentarismu vítězí *Lista Nazionale*³⁰, jak ve výsledcích celonárodních voleb (69% hlasů), tak ve výsledcích volebního obvodu Istrie (78% hlasů)(Cuzzi, Rumici, Spazzali, 2009, s. 165). Tím je spolu s dalšími okolnostmi otevřena cesta fašismu na Istrijský poloostrov.

5.2 Střídání ideologií

Fašistická Itálie se z území Istrijského poloostrova těšila necelých třicet let. Pro budoucí vztahy mezi etnickými Italy a Slovany ničemu nepřispěly represálie prováděné totalitním režimem na původních obyvatelích. Na Istrii byla přítomna slovanská většina nelibě nesoucí egoistické zájmy vládců, kteří přišli po Rakušanech.

²⁷ O rostoucí agresi Italů vůči Slovanskému obyvatelstvu může posloužit příklad Hotelu Balkán v Terstu, kde sídlil *Narodni Dom*, sloužící jako politicko-kulturní centrum Slovinských institucí. Ten byl roku 1920 zapálen fašistickou skupinou, která si přezdívala *Squadra d'azione*. Stejným způsobem dopadl i *Narodni dom* v Pule (Cuzzi; Rumici; Spazzali, 2009, s. 141-142).

²⁸ Italský název je Parenzo.

²⁹ Dostupné na: http://www.crsrv.org/it/istria_tempo/PDF/531-596.pdf, 23.3.2011.

³⁰ Celonárodní koalice pravicových stran pod taktovkou PNF; Fašistické národní strany.

Byli to komunisté, kteří jako jediní ze všech politických stran dokázali stmelit dohromady odbojové hnutí v jednu společnou frontu, a to bez ohledu na národnost či víru. Partyzáni potlačili různé šovinistické zájmy především Srbů a Chorvatů. Jiným národnostem, jako jsou Černohorci, Makedonci či Slovinci, byla přislíbena rovnoprávnost v obnovené Jugoslávii založené na federativním principu (Tejchman, 1998, s. 466). Na územích pod patronací partyzánů vznikají „Výbory národního osvobození“, které byly v Titově směrnicí považovány za základ budoucího státu. Na podzim téhož roku Tito rozesílá pozvánky předním partyzánským bojovníkům do Bihaće, kde vzniká *Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije* (AVNOJ, Antifašistická rada národního osvobození Jugoslávie). Jejím úkolem bylo vykonávat úlohu státní moci, přesto nenesla status prozatímní vlády, a to s ohledem na mezinárodní situaci. Velmoci protifašistické koalice uznávaly exilovou vládu v Londýně v čele s králem Petrem II. Karadjordjevičem (Tejchman, 1998, s. 473-473). Konec bojů druhé světové války můžeme datovat k 1. květnu 1945, kdy vstupují do Terstu současně jugoslávské jednotky spolu s novozélandskými divizemi (Tejchman, 1998, s. 490-491).

Komunistická strana získává po druhé světové válce nekontrolovatelnou politickou moc a ovládá politický systém Jugoslávie. Je to dáno především tím, že jugoslávští partyzáni získali během válečných bojů silnou podporu a úměrně s tím rostla jejich moc. Přispěl k tomu i fakt, že Jugoslávie byla osvobozena zevnitř, nikoli zahraničními vojsky. Králi tak není umožněn návrat do země a AVNOJ si diktuje podmínky poválečného uspořádání. Je zrušena monarchie a založena Federativní lidová republika Jugoslávie v čele s vládnoucím politbyrem Tito, Ranković, Kardelj a Djilas (Cabada, 2008, s. 224). Zahraniční politika Jugoslávie si nárokovala svrchovanost nad celým istrijským poloostrovem, přístavním městem Terst a dalšími teritorii, která do války patřila Itálii. Územní požadavky byly odůvodněny národnostním složením obyvatel, v němž měla převahu slovinská a chorvatská většina. Pravdou je, že v osvobozeneckých bojích na jaderském pobřeží byla většina území na Istrii obsazena partyzánskými jednotkami. Přesto pokus o anexi Terstu narazil u západních mocností na odpor. USA a Velká Británie sice vyhověly řadě Titovým požadavkům, ale nemohly z hospodářského i vojenského hlediska akceptovat připojení Terstu k Jugoslávii. Panovala obava, že tento strategický přístav by

mohl plnit roli sovětské výspy v severní části Středomoří. Dalším faktorem, který vstupoval do hry, byla přítomnost italské většiny v oblasti. V roce 1945 zasílá britská vláda Bělehradu ultimátum, jež se týká vyklizení vojenských jednotek z města a nejbližšího okolí. O dva roky později vzniká kompromis mezi velmocemi, na jehož základě se chystaly zřídit *Svobodné území Terstu* pod kontrolou OSN. Plán nebyl realizován, a tak se sporné teritorium rozdělilo na zónu A (správcem byla Velká Británie a USA) a zónu B (správcem se stává Jugoslávie). Dané rozdělení panuje až do roku 1954 (Pelikán, 1998, s. 504-505).

5.3 Terst na pomezí Západu a Východu

Ve své práci jsem se rozhodl sledovat problematiku Istrie jako transhraničního regionu z pohledu italské optiky. Nemohu proto vynechat problematiku Terstu jako místa, kde se začíná formovat bariéra mezi Východem a Západem během studené války.

Slova Winstona Churchilla ve Fultonu ukazují na jádro problematiky Istrijského poloostrova: *„From Stettin in the Baltic to Trieste in the Adriatic, an iron curtain has descended across the Continent. Behind that line lie all the capitals of the ancient states of Central and Eastern Europe. Warsaw, Berlin, Prague, Vienna, Budapest, Belgrade, Bucharest and Sofia, all these famous cities and the populations around them lie in what I must call the Soviet sphere, and all are subject in one form or another, not only to Soviet influence but to a very high and, in many cases, increasing measure of control from Moscow... In front of the iron curtain which lies across Europe are other causes for anxiety. In Italy the Communist Party is seriously hampered by having to support the Communist-trained Marshal Tito's claims to former Italian territory at the head of the Adriatic. Nevertheless the future of Italy hangs in the balance“³¹.*

Historickými a politickými okolnostmi se naprostá většina Istrijského poloostrova ocitá za „železnou oponou“. I když nemůžeme popřít určitá specifika Titova socialismu a jeho „liberálnější“ verze komunismu aplikované na Jugoslávii, většina Istrie jako geopolitický prostor se ocitá ve studené válce na straně východního bloku. Pouze její malá část se ubránila komunistickému

³¹ Projev Winstona Churchilla ve Fultonu 5. března 1946, dostupný na: http://www.nato.int/docu/speech/1946/s460305a_e.htm, 26.3.2011.

experimentu. Je jím přístav Terst a okolí, ale do roku 1954 nebylo ještě vše zcela jasné.

Po smrti Mussoliniho a Hitlera si na Terst činilo nárok pět uskupení. Byly jimi republikánští fašisté, následovníci bývalého prefekta Coceaniho, Výbor národního osvobození (CNL; *comitato di liberazione nazionale*), partyzáni Tita spolu s italskými komunisty a slovinští antikomunisté. Společnými zájmy všech italských uskupení, kromě komunistů, bylo udržení teritoria pod italským vlivem. S tím jak se blížil konec války, fašisté vstupují do řad následovníků prefekta Coceaniho. Vyměňují své košile a symboly za uniformy italské armády. CLN nezůstává v kontaktu jen s italskými soukmenovci, ale snaží se všemi prostředky porazit německou armádu, proto kontaktuje „Fronte liberazione sloveno“. Tato dvě uskupení mají založit jeden smíšený výbor, který bude mít politickou a vojenskou autoritu v protifašistickém odboji v Terstu. Po porážce Němců má být založena provisorní vláda nad městem. Výbor má být rozdělen podle etnického klíče, čili dvě třetiny Italů a jedna třetina Slovanů. Posléze předseda CLN Schiffrer kontaktuje Slovince Uršiče, že výbor bude mít deset členů, z toho sedm Italů a tři Slovince. Má se skládat z prezidenta a viceprezidenta, kteří nepatří k žádné politické straně, a z dalších pěti členů z různých politických stran, včetně komunistů. CLN chtěl připravit povstání proti okupantům a osvobodit Terst. Jenomže ne vše šlo podle jejich scénáře a CLN musel na osvobození města participovat spolu s partyzány a jugoslávskou armádou. Tito chtěl mít Terst jen pro sebe a tím vznikají taktické třenice mezi ním a CLN. Teritorium Terstského zálivu bylo rozděleno na dvě části. Ve východní části vládne Tito a má tam legitimní vládu. Svou moc chce šířit dále na západ. Problémem zůstává otázka, kdo osvobodil Terst. Její důležitost spočívala v budoucích jednáních na mírové konferenci. Od září roku 1943 apelovaly nové italské demokratické vlády na západní spojence v otázce regionu Venezia-Giulia. Západ přesvědčuje Italy, že je také v jejich zájmu osvobození východní hranice Itálie. V závodě o Terst sem Tito vysílá většinu svých jednotek. Města Záhřeb a Lublaň jsou osvobozena až o devět dní později. To sloužilo Titovy jako argument, že on a jeho partyzáni osvobodili Venezii Giulii a spolu s ní i Terst jako první (Novak, 1973, s. 138-156).

V Bělehradě se uskutečnila schůzka 9. června 1945 mezi generálem Harolda Alexanderem a Titem a bylo dohodnuto dělení Istrijského poloostrova na Zóny

A a B. Poloostrov rozdělovala Morganova linie³². Do Zóny A patřila také Pula, jakožto enkláva Zóny A v Zóně B. Jugoslávské jednotky se stahují za Morganovu linii a v okolí Terstu vzniká *Governo Militare Alleato* (GMA; Spojenecká vojenská vláda). V Zóně B mají na starosti administrativu lidové výbory pověřené vojenskou vládou jugoslávské armády. Výbory pracovaly nezávisle na centrální vládě a nepodílely se na budování ústavy z 31. ledna 1946, kdy vzniká Federativní lidová republika Jugoslávie (Cuzzi, Rumici, Spazzali, 2009, s. 241-243).

Oficiální konec druhé světové války v Terstu a v regionu Venezia Giulia lze datovat k 15. září 1947, kdy vchází v platnost mírová ujednání mezi 21 státy a Itálií. Na území Terstu má do budoucna vzniknout samostatný svobodný stát. V téže době se utváří *Svobodné území Terstu*³³ pod patronací OSN. *Svobodné území Terstu* se rozdělilo na Zónu A a Zónu B. Platí, že v prvním případě se jedná o angloamerickou sféru vlivu a v druhém případě o jugoslávskou sféru vlivu (Cattaruzza, 2007, s. 305).

Pod vlivem událostí kolem převzetí komunistické moci v Československu, je vydáno *trojstranné prohlášení* prezentované vládami USA, Velkou Británií a Francií. Navrhují vládám SSSR a Itálie dohodu k dodatkovému protokolu ke smlouvě uzavřené s Itálií v Paříži. Jedná se o proklamaci *Svobodného území Terstu*, nad kterým bude mít státní suverenitu Itálie. Prohlášení se setkala v Itálii s kritikou několika opozičních novinových článků, které jej popisovaly jako akt propagandy vládnoucí strany křesťanských demokratů. Stejného názoru byl i italský velvyslanec v USA Alberto Tarchiani. Britský ministr zahraničí Anthony Eden jej kritizoval z důvodu jak předpokládaného neuznání ze strany SSSR, jak se později také stalo, tak ze způsobu podání nóty, jež měla mít spíše doporučující charakter namísto direktivního. Přesto italský administrativní a ekonomický vliv v Zóně A posiloval, je to dáno díky uzavřením finančních dohod mezi Itálií a GMA v roce 1948. Zóna A tím mohla vstoupit do Programu na obnovu Evropy (ERP, *Europe Recovery Program*). V říjnu téhož roku OEEC přijímá Zónu A jako právoplatného člena. I když se předešlé události setkaly na jugoslávské straně s velikou nevolí, tak v Zóně A roste i administrativní vliv

³² Morganova linie je podobná dnešní hranici mezi Itálií a Slovinskem, s tím rozdílem, že města jako Albaro Vescová (slovinšsky Škofije), Sezana (slovinšsky Sežana) do roku 1954 patří k Itálii (Novak, 1973, s. 235).

³³ V italské odborné literatuře je užívána zkratka TLT; Territorio libero di Trieste.

Italů. Pod vlivem *trojstranného prohlášení* z roku 1948 je dána *Svobodnému území Terstu* větší autonomie na centrální vládě. Prezidenta a viceprezidenta Zóny A nominuje GMA. Prezident Zóny A zároveň nominuje prezidenty provincie a ti si mohli vybrat členy provinční rady a viceprezidenta provincie. Z šesti obcí nacházejících se v Zóně A najdeme pouze dvě, které měly italskou většinu. Byly jimi Terst a Muggia. Ostatní obce, jako Duino-Aurisina³⁴, Sgonico³⁵, Monrupino a San Dorligo della Valle³⁶ měly slovanskou většinu. Italský vliv byl zajištěn obsazením postů prezidenta Zóny A křesťanským demokratem Gino Palutanen a viceprezidentem Zóny A socialistou Carlem Schiffrerem. Za starostu nejlivnějšího města Terstu byl dosazen Michele Miani (Novak, 1973, s. 270-279).

5.3.1 Připojení Terstu k Itálii

V roce 1949 se konají první volby na *Svobodném území Terstu*. Podmínkou volební účasti bylo dosažení 21let. Kontroverzním bodem bylo nařízení, v němž znělo, že voleb se mohou zúčastnit muži a ženy, kteří přijali do 15. září 1947 státní občanství Itálie a jsou zapsáni v registru obyvatel jedné z obce Zóny A.

Do rady obce bylo voleno ve městě Terst 60 členů. V obci Muggia se počítalo s mandátem pro 30 členů, v obcích Duino-Aurisina a San Dorligo della Valle mandát pro 20 členů a v obcích Sgonico a Monrupino má získat mandát 15 členů. Volilo se také do rady města skládajících se ze starosty a radních. Pro město Terst bylo voleno 12 radních, po 4 radních měla mít Muggia, Duino-Aurisina a San Dorligo della Valle, z 2 radních se skládala rada města v Sgonico a Monrupino. Volby provázely veliký zájem obyvatelstva, o čemž svědčí i vysoká volební účast. V Terstu se pohybovala okolo 94%. Hlavním tématem voleb byla otázka připojení Terstu k Itálii nebo pokračování současného stavu, kdy Terst byl svobodným územím. V přístavním městě volby vyhrála s 65% Křesťanská demokracie a o osudu směřování lokální politiky bylo rozhodnuto. Ve městech Terst a Muggia dosáhly dobrého volebního výsledku i komunisté, kteří nebyli projugoslávsky zaměřeni³⁷. Pravdou zůstává, že

³⁴ Slovinský název je Devin-Nabrežina.

³⁵ Slovinský název je Zgonik.

³⁶ Slovinský název je Dolina.

³⁷ Vlivem sovětsko-jugoslávské roztržky roku 1948 se Komunistické strany sdružené v Kominformě přestávají „přátelit“ s Jugoslávskými komunisty.

v oblastech, které se vyznačovaly slovanskou většinou, byly hlasy odevzdány většinou pro strany podporující opačné stanovisko, než jaké zaujímal Italové v Terstu (Novak, 1973, s. 285-292).

Události dostávají spád i na druhé straně linie. V roce 1950 byla zrušena celní bariéra mezi Jugoslávií a Zónou B. O dva roky později je zaveden dinár jako hlavní měna. Téhož roku vzniklo na jugoslávské straně nové administrativní dělení. Lidové výbory měly svá okresní sídla ve městech Buie a Koper. O pár měsíců později byla Zóna B integrována do právních předpisů Jugoslávie (Cuzzi, Rumici, Spazzali, 2009, s. 265-268). Jugoslávie začíná využívat příznivého mezinárodního prostředí, které okolo ní panuje v souvislosti s Korejskou válkou a snahou Západu získat Jugoslávii na svoji stranu. Opadává tak částečně zájem USA na řešení terstské otázky, jelikož zahraniční politika USA se zabývá zadržováním komunismu v Asii. Toho si všímají iredentisté a italská vláda, která má obavu, zda jí bude přiřčeno *Svobodné terstské území*. Italský premiér De Gasperi naráží na státních návštěvách ve Velké Británii a posléze v USA na jednotný postoj. Obě velmoci jsou pro bilaterální jednání mezi Itálií a Jugoslávií. Jednání byla zahájena 21. listopadu 1951 v Paříži a trvala, s přestávkami, až do 8. ledna 1952. Italský vyjednávač Gastone Guidotti požadoval celé pobřeží *Svobodného terstského území*. Jugoslávii chtěl na oplátku přenechat oblasti osídlené Slovinci a Chorvaty ve vnitrozemí. Itálie dané rozdělení považovala za pokračující etnickou linii. To odmítal hlavní vyjednávač Jugoslávie Aleš Bebler, který tvrdil, že daná linie končí až u města Monfalcone. Ostatní teritorium bylo až na výjimky, jako Terst, osídleno Slovany. Bebler navrhoval tři možnosti řešení, které spočívaly v dělení obou Zón podle stávající linie s tím, že Terst bude svobodným přístavem zaručujícím práva rovnosti slovinské menšiny. Podle druhého návrhu by byl Jugoslávii přiřknut pás území kolem celého Jaderského moře a na jih od Terstu vybudován nový přístav pro Slovinsko. Výměnou Itálie získá město Koper. Třetím návrhem bylo společné vládnutí nad *Svobodným terstským územím* v čele s guvernérem a viceguvernérem italské a jugoslávské státní příslušnosti. Na postu guvernéra a viceguvernéra se měli každé tři roky střídát u moci reprezentanti Itálie a Jugoslávie. Dlouhá jednání nepřinesla konečné řešení, jelikož všechny tři návrhy jugoslávské strany byly zamítnuty. Itálie se pokusila

také navrhnout plebiscit v oblasti, ale ten byl pro změnu zamítnut ze strany Jugoslávie (Novak, 1973, s. 344-345).

V roce 1951 se novým komandantem pro Zónu A stává John Winterton, který střídá generála Aireyho. Winterton zastává oficiální politiku USA a roste tlak iredentisticky zaměřených politických stran. Judikatura Zóny A se řídí výnosy nejvyššího soudu v Římě, jakožto nejvyšší instance. Generál Winterton se tomu snaží zabránit a začíná iredentistická kampaň v médiích proti současné politice GMA, kdy independisté a iredentisté se připravují na nové volby v roce 1952. Titovsky zaměřené politické strany přišly překvapivě s volebním programem, v němž usilovaly o naplnění mírové smlouvy v praxi s Itálií. A dále se zasazovaly o sjednocení Zón A a B. Měla být zavedena rada Zóny, která měla společně vládnout s radami v Koperu a Buie *Svobodnému terstskému území*. Také Komunistická strana sdružená v kominformě se vyslovila pro návrh sjednocení obou dvou Zón do jedné společné a stažení jugoslávských a angloamerických vojenských jednotek. Sledovala tím politiku Sovětského svazu, který si přál naplnění institucionálního uspořádání dle mírové smlouvy z roku 1947. Politický program vytvořený stranami *Fronte indipendista*, *Blocco triestino* a slovinskými demokraty požadoval pro *Svobodné terstské území* vlastní ústavu a vyslovoval se proti jakémukoliv dělení teritoria mezi Itálií a Jugoslávií. Italsky zaměřené politické strany se vyslovovaly pro sjednocení obou Zón z důvodu italské menšiny v Zóně B (Novak, 1973, s. 337-349).

Mezitím v Zóně B Tito novými dekrety sužuje italskou menšinu a italský premiér De Gasperi apeluje v řešení terstské otázky na západní vlády. Je si velice dobře vědom bližší spolupráce mezi Jugoslávií a členy NATO, Tureckem a Řeckem, kteří spolu v Ankaře podepsaly „Balkánský pakt o přátelství“. V dubnu a květnu roku 1952 se sešli v Londýně Pierson Dixon, náměstek britského ministra zahraničí, dále Julius C. Holmes, americký ministr v Londýně a italský ambasador Manlio Brosio (Novak, 1973, s. 363-370).

Je podepsáno londýnské memorandum, ve kterém byl stanoven úřad italského representanta v GMA³⁸, jímž se stává Diego De Castro. Hlavním vojenským komandantem nadále zůstává generál Winterton (Cattaruzza, 2007, s. 315).

³⁸ Úřad měl mít na starosti bezpečnost (policie), telekomunikace a vydávání povolenek k překročení hranice (Novak, 1973, s. 370).

Téhož roku se konaly komunální volby, ve kterých vítězí v terstském obvodě koalice proitalsky zaměřených stran, jež získaly dohromady 46,7% hlasů. Jsou jimi: *Partito democratico cristiano* (DC), *Partito liberale italiano* (PLI), *Partito repubblicano italiano* (PRI) a *Partito socialista della Venezia Giulia* (PSVG). Politická strana *Fronte dell'Indipendenza* (FI) usilující o samostatnost, navýšila oproti volbám v roce 1949 svoje hlasy o dvojnásobek a tím pádem v roce 1952 získala 12,5 %. V okresech se slovinskou většinou obyvatel střídavě vítězily strany *Partito comunista del TLT*³⁹ a *Unione slovena* (Novak, 1973, s. 373-376).

Věci se dávají do pohybu vlivem světových událostí v roce 1953. Končila válka v Koreji a po smrti sovětského diktátora Stalina se normalizovaly vztahy mezi SSSR a Jugoslávií. Na Apeninském poloostrově padla osmá De Gasperiho vláda a místo něj nastupuje nový premiér Giuseppe Pella. Jeho pozice nebyla jednoduchá, neboť italské pravicové strany požadovaly před schválením důvěry Pelleho vlády řešení zahraničních otázek země, především situace na Istrii. V USA po prezidentských volbách nastupuje do úřadu republikán Dwight Eisenhower. Platila pomyslná rovnice americké zahraniční politiky ve smyslu ostřejšího kurzu republikánů vůči komunistickému bloku.

V terstské otázce byla nadnesena možnost konání plebiscitu, kterou Tito razantně odmítal. Italský premiér v této otázce pouze taktizoval z důvodu přítomnosti italských vojsk v Zóně A. Pella měl i jisté obavy ze strany Rakouska, které po vzoru řešení problémů na Istrii mohlo požadovat plebiscit i v otázce oblasti Jižního Tyrolska⁴⁰. V kruzích italské vlády panovaly rozpaky z možného scénáře, v němž se mohla italská většina nepředvídatelnými událostmi ocitnout za železnou oponou. Nastalá situace, v níž na terstskou otázku tlačí, italská vláda a komunistická Jugoslávie, je impulzem pro USA a Velkou Británii najít řešení ve sporu, trvajícím už osm let od ukončení druhé světové války. 8. října 1953 se v Římě scházejí velvyslanci dvou atlantských sesterských zemí a přijímají deklaraci o stažení svých vojsk ze Zóny A. S tím je spokojena italská pravice, na rozdíl od italských komunistů sdružených kolem Palmira Togliattiho. Situace se začíná vyhrocovat. Důvodem byla účast jugoslávských vojsk na druhé straně hranice. Ve stejné době začaly probíhat další kola jednání.

³⁹ Komunistická strana sdružená v kominformě, kde zkratka TLT znamená *Teritorio libero di Trieste*.

⁴⁰ Italský region Alto-Adige.

Terstská otázka se řeší i v Radě bezpečnosti OSN. Výsledkem bylo sestavení pětičlenné skupiny složené z velmocí USA, Velké Británie, Francie, SSSR, Jugoslávie a Itálie. Konference se nakonec rozpadla. Ve Francii se změnila vláda, kde ministra zahraničních věcí Bidaulta střídá Pierre Nednés-France. Nového ministra páčila otázka francouzské přítomnosti v Indočíně a otázka Terstu se stala podružnou záležitostí. Po kolotočích jednání a předložených návrzích bylo nakonec v Londýně dohodnuto stažení spojeneckých vojsk ze Zóny A. *Svobodné území Terstu* mělo být rozděleno dle současného statusu quo. Italské a slovinské menšiny má být zajištěna svobodná volba při výběru užívání jazyka ve školní výuce a na úřadech a umožněn tisk novin v mateřském jazyce. Mělo platit právo na opuštění obývaného území do jednoho roku, a to bez jakékoliv diskriminace od státu, v němž momentálně pobývají. Vliv na urychlení událostí měly i velké manifestace v Terstu, jež si vyžádaly i několik lidských obětí. Američané si nepřáli, aby příchod italských vojsk byl brán jako akt agresivity proti Jugoslávii. Zásah policie byl tvrdý, ale přesto je nutné si uvědomit, že na obou stranách nedaleké hranice byla přítomna vojska Jugoslávie a sebemenší konflikt mohl rozdmýchat válečné víření.

Se stávající situací není spokojeno hnutí *independistů*, které si muselo přiznat, že jeho snaha o svobodný stát se rozplynula. Největší obavy panovaly především z ekonomické budoucnosti přístavu v Terstu. Přesto dne 26. října v roce 1954 byla Zóna A definitivně předána Itálii (Novak, 1973, s. 397-438).

Danou skutečností je dána hranice mezi Itálií a Jugoslávii, která je potvrzena Osimskými dohodami⁴¹ z roku 1975, kde byla Zóna B definitivně předána Jugoslávii a vytyčena tím hranice mezi oběma státy. Stalo se tak pod vlivem *Ostpolitik* Willyho Brandta. Osimská dohoda obsahovala také řešení minoritních otázek a stala se tak základem pro diplomatická jednání po rozpadu Jugoslávie mezi Itálií a Slovinskem (Cattaruzza, 2007, s. 335-338).

Přesto pravicová italská scéna vznášela požadavky na území, které se vztahovaly k historii obou zemí. Faktem zůstává, že Itálie byla jednou ze zemí, jež se aktivně podílela v procesu osamostatňování Slovinska. Na druhou stranu si slibovala převahu v bilaterálních vztazích s malou zemí vzniklou rozpadem Jugoslávie. Důsledkem bylo blokování Asociačních dohod Slovinska s EU.

⁴¹ Znění Osimské dohody v italštině na:

<http://www.regione.taa.it/biblioteca/normativa/bilaterali/Osimo.pdf>, 3.4.2011.

V roce 1992 Itálie vystoupila proti Chorvatsku a Slovinsku se třemi memorandy o postavení národnostních menšin. Bylo to faktické dožadování se vlivu na ztracená území de facto v roce 1954 a de iure v roce 1975. Itálie tím zpochybňovala právní kontinuitu Slovinska a bývalé Socialistické federativní republiky Jugoslávie. V očích některých italských politiků hranice nástupnických států pro ně neznamena totéž jako hranice bývalé Jugoslávie. Italský postoje a změnu chování italské diplomacie způsobila volební porážka pravice a nástup vlády Massima D'Alemy. Do pozadí událostí vstoupil i nátlak americké diplomacie, pro kterou Slovinsko a Chorvatsko znamenaly důležité partnery v otázce Bosny a Hercegoviny. Asociační dohody jsou tedy v roce 1996 podepsány, přesto italské požadavky tím nejsou umlčeny, ale naopak umocněny jednáními o „španělském kompromisu“, který měl italské občany zvýhodňovat při nákupu nemovitostí ve Slovinsku po jeho připojení k EU (Cabada, 2005, s. 236-239). Charakter východní hranice Itálie se mění vstupem Slovinska do EU (2004) a začlenění do Schengenského prostoru (2007).

Jiná, nově vznikající hranice na Istrii mezi Slovinskem a Chorvatskem nebyla nikdy předmětem mezinárodních jednání a vytyčena byla až po roce 1954 s ohledem na fungování státní správy. Hranice oddělující Slovinsko a Chorvatsko ve federálním státě tak většinou nebyla zakreslena do katastrálních map. Bodem u kterého se odehrálo nejvíce sporů, je úsek kolem toku řeky Dragonje. Od jejího ústí měla být vytyčena mořská hranice mezi oběma republikami. Pro Slovinsko je mořská hranice významnou otázkou. Je to odůvodněno vytvářením zábran k přístupu na volné moře. Ve Slovinsku je 42km dlouhé pobřeží ve špatném geografickém postavení. Většina slovinského pobřeží se nachází v Terstském zálivu mezi městy Piran a Terst. Územím Terstského zálivu prochází taktéž italská mořská hranice, která byla mořskou hranicí mezi Jugoslávií a Itálií. Po vyhlášení nezávislosti se Slovinsko ocitlo uzavřeno v Terstském zálivu a nastává tak nevýhodná vojenská a obchodní situace. Lodě, které chtěly z koperského přístavu plout na otevřené moře musely přes vnitřní vody z jedné ze sousedních zemí (Poche, 1999, s. 21-22). Spor týkající se Piranského zálivu je dodnes jednou z diplomatických rozbušek mezi Slovinskem a Chorvatskem. Slovinci jako členský stát EU blokují přístupová jednání Chorvatů. Po setkání premiérky Chorvatska Jadranky Kosorové a premiére Slovinska Boruta Pahora došlo k dohodě, že se spor bude

řešit mezinárodní arbitráž. Následně dohoda o konání mezinárodní arbitráže prošla parlamenty obou zemí. Na žádost slovinské opozice se v roce 2010 konalo referendum. V těsném výsledku se Slovinci vyslovili pro arbitráž a zavázali se přijmout jakékoliv její rozhodnutí. Půjde, ale o dlouhodobý proces, jelikož arbitráž má začít až po podepsání přístupové smlouvy k EU Chorvatskem. Bude sestaven pětičlenný arbitrážní soud, kde tři soudci budou ze zemí EU a po jednom soudci budou mít Chorvaté a Slovinci⁴².

⁴² Převzato z: Český rozhlas: 2010. Slovinci v referendu souhlasili s mezinárodní arbitráží, *Český rozhlas*, 7.6.2010, dostupné na: http://www.rozhlas.cz/zpravy/evropa/_zprava/743020, 2.4.2011.

6 Istrie v současném globalizovaném světě

Ve 21. století a všudypřítomné globalizaci se vzdálenosti mezi jednotlivými aktéry zmenšují. Ač si to nemusíme uvědomovat, globalizace se dotýká většiny aspektů našeho života. Ne jinak je tomu v případě mezilidských vztahů. Proměňují se též regiony, hranice států a je snaha přecházet od konfliktů ke spolupráci.

6.1 Istrie a nové formy spolupráce

Právě globalizace je hlavní hybnou silou regionalismu i celé světové ekonomiky založené na multilaterální liberalizaci hospodářské politiky států⁴³. Multiliberalismus chápeme jako uvolňování překážek ekonomické činnosti na hranicích národních států, ošetřený preferenčními obchodními smlouvami po založení GAAT v roce 1948. Vznikají dva modely spolupráce mezi dvěma zeměmi. Je jím *model dobrých sousedů* a *model šťastné rodiny*. V prvním případě se jedná o integrační seskupení sousedních zemí. Druhý případ je příkladem integrace mezi zeměmi bez společné hranice (Cihelková, 2007, s. 3-6).

Jak ukazuje Keatingovo schéma, regiony již nejsou podřízenou jednotkou státu. Mají přístup ke globálnímu světovému trhu, aniž by se musely řídit státní politikou. Stát jako politický aktér slábne a už nemá suverénní moc k přístupu na mezinárodní trh. Stát poskytoval regionu dotace a tarify, které region vracel politickou podporou a reprezentací. To byla cesta, jak regiony mohly proniknout na mezinárodní kolbiště. Dnes jsou vazby širšího charakteru, kdy region může obejít stát k přístupu na trh skrze konkurenční výhody a může do mezinárodních režimů vstupovat přímo, skrze svůj vlastní vliv na utváření politiky (Keating, 1998, s. 77-78).

⁴³ Přesto v otázce, jak na sebe působí nový regionalismus a globalizace nepanuje shoda. Teoretici jako např. J. Bhagwati a P. Arwind spatřují v regionalismu ohrožení mnohostranných jednání a zpomalování celosvětové liberalizace. F. Bergsten tvrdí, že se regionalismus zakládá na jiných prioritách než samotná globalizace. Jiný autor G. Luttwack spatřuje v regionalismu novou formu geopolitických konfliktů, které se mohou odrazit v politických konsekvencích. Oproti tomu L. Summers vidí v regionální liberalizaci nejlepší cestu k celosvětové liberalizaci a volnému trhu. Regionalismus tak vytváří novou národní strukturu, kde jsou omezeny dezintegrační pohyby směrem k národnímu státu (Cihelková, 2003, s. 666-667).

V 80. letech minulého století vzniká složitý komplex změn a procesů související s pádem bipolárního uspořádání světa a silnější globální konkurencí. Mluvíme tak o třech vlnách regionalismu. První vlna byla započatá ve dvacátých letech 20. století a pokračovala ve 30. a 40. letech pokusem Japonska a Německa stát se regionálními mocnostmi v asijském Tichomoří a Evropě. První vlnu můžeme označit jako „zlovolný regionalismu“ (*malevolent regionalism*). Od 50. do 80. let pozorujeme druhou vlnu regionalismu, založenou na bipolárním uspořádání světa a vedoucí úlohy USA v liberálním světě, jako zastávce multilaterální liberalizace. Zde se setkáváme s termínem „hegemonického regionalismu“ (*hegemonic regionalism*). V 90. letech končí bipolární rozdělení a USA se vlivem protikladných tendencí obsažených v globalizaci a fragmentaci stávají dominantním politickým aktérem. Končí tak hegemonie USA a hovoříme o období „posthegemonického regionalismu“ (*post-hegemonic regionalism*). První a druhou vlnu můžeme nazývat jako „starý regionalismus“. Poslední vlnu, která se výrazně liší od dvou předešlých, můžeme nazývat jako „nový regionalismus“ (Cihelková, 2007, s. 16). Příčinu lze hledat v decentralizaci mezinárodního systému, která měla za následek multipolaritu ve světové politice. V mezinárodním systému tak regionální uskupení začínala hrát významnější roli než doposud. Politiky v regionech přestávají být závislé na strategiích velmocí a jejich zájmů. Skrze členství v různých regionálních uskupeních se pro většinu států stává cestou k dosažení uznání mezinárodního společenství. Ovšem na regionální organizace nemělo být nahlíženo jako na náhradu za národní stát, ale měla pomoci v řešení problémů vyrůstajících z koexistence soutěživých národních skupin (Waisová, 2002, s. 10-11).

Pád komunismu ve světě, jenž působil nejen jako jednotící faktor pro světovou ekonomiku a finanční trhy, ale také pro politickou demokratizaci a kulturu, přinesl zároveň řadu dalších podnětů, které zapříčinily změnu motivů a postojů mnoha aktérů světové ekonomiky, jež se promítají do proměn regionalismu v jeho poslední etapě (Cihelková, 2007: 19).

Poloostrov Istrie je místem, kde můžeme nalézt „periferní integrační schémata v Evropě“. Jedná se o prostor, kde končí hranice EU. Zde vznikají dva politické a ekonomické typy transformace. Jsou jimi „politická fóra“, usilující o politickou a kulturní spolupráci. Příkladem „politického fóra“ je Středoevropská iniciativa. Druhým typem je „regionální integrace“, která se zabývá liberalizací

ekonomických vztahů v regionu, jako příklad nám může posloužit CEFTA (Cihelková, 2007, s. 219).

Jednou z forem regionální spolupráce na Istrii je Dohoda o volném obchodu mezi Chorvatskem a Slovinskem (podepsána v roce 1997), Dohoda o sociálním zabezpečení a Dohoda o hraniční spolupráci (obě podepsané v roce 1996). Mají dopad na každodenní život občanů Slovinska a Chorvatska v pohraničí. První Dohoda umožňuje občanům obou zemí, kteří buďto pracovali nebo pracují v jedné a bydlí v druhé zemi, využívat zdravotní a penzijní zabezpečení ve státě, kde momentálně žijí. Druhá dohoda, podepsána na tři roky, umožňuje organizacím či jednotlivcům hospodářskou a dopravní spolupráci v rozsahu 10 km. Majitelé zemědělských luk, polí a lesů tak mohou i s těžkou technikou překračovat hraniční čáru. S rozpadem SFRJ převzalo Slovinsko a Chorvatsko závazky mezi SFRJ a Itálií. Jednalo se především o Osimské dohody (1975) a Římské smlouvy⁴⁴ (1983). Itálie je po Německu druhým největším obchodním partnerem Chorvatska. Podílí se tak na výstavbě mnoha průmyslových podniků a infrastruktury (Poche, 1999, s. 9-10).

Je-li řeč o regionální integraci, tak rozlišujeme i její hloubku. Máme typ „mělkého regionalismu“ (*shallow regionalism*), „hlubokého regionalismu“ (*deep regionalism*) a „přechodový typ“. Rozdíl mezi prvním a druhým typem spočívá v úrovni integrace ekonomického prostředí ve státě. V prvním případě se jedná o formu zóny volného obchodu a celní unie. V druhém případě se integrace dotýká již služeb, kapitálu a práce a jsou tak vnášeny výrazné zásahy do suverenity státu (Cihelková, 2007, s. 13). Ještě před vstupem Slovinska do EU mělo Chorvatsko a Slovinsko s EU největší obchodní vazby. Přesto spolu nenavázaly tak těsnou spolupráci, jak by se mohlo zdát. Bylo to dáno tím, že Chorvatsko nebylo členem CEFTA⁴⁵ (Poche, 1999, s. 26-27).

Slovinci a Chorvaté nenavázali těsnější obchodní vazby z důvodu vzniklé složité situace po rozpadu Rady vzájemné hospodářské pomoci (RVHP). Evropské dohody, které byly podepsány mezi jednotlivými kandidátskými

⁴⁴ V Římské smlouvě z roku 1993 šlo o finanční vyrovnání mezi Itálií a Jugoslávií. Po definitivním rozdělení výhodní hranice Itálie Osimskými dohodami, nebyly vyřešeny spory ohledně italského majetku na druhé straně hranice. Jugoslávie se tedy zavázala splácet od 1. ledna 1990 částku ve výši 110 milionů dolarů (Cattaruzza, 2007, s. 351).

⁴⁵ Chorvatsko vstupuje do CEFTA v roce 2002.

zeměmi a EU, upravovaly a liberalizovaly obchodní podmínky mezi EU a kandidátskými zeměmi lépe, než jaké měly země dříve sdružené v RVHP. Daný stav měla za cíl řešit CEFTA, která byla založena za účelem podpory ekonomické spolupráce mezi státy regionu. Vstup zakládajících členů a Slovinska do EU znamenal konec působení těchto států v CEFTA. Ta se po roce 2004 změnila na trojstrannou spolupráci kandidátských států EU a po vstupu Makedonie na čtyři členy. V roce 2007 vstupem Rumunska a Bulharska do EU zůstávají v CEFTA pouze Chorvatsko a Makedonie (Cihelková, 2007, s. 229-230). Daný stav nepanuje příliš dlouho a v témže roce už se CEFTA sestává z Albánie, Moldávie, Srbska, Černé Hory a UMIK/Kosova⁴⁶. Tím se hlavní těžiště zájmů organizace CEFTA dostává již na jih od Istrijského poloostrova.

V Budapešti roku 1989, za účasti předsedů vlád a ministrů zahraničních věcí Rakouska, Itálie, Jugoslávie a Maďarska, byla ustanovena formální iniciativa pro regionální spolupráci s pracovním názvem *Kvadrigonála* (Poche, 1999, s. 35). Na začátku 90. let přistupuje Československo a vzniká tím *Pentagonála*, o rok později *Hexagonála* s přijetím Polska. Až v roce 1992 se po přijetí nástupnických států Jugoslávie ustavuje Středoevropská iniciativa (SEI). Byl založen stálý Sekretariát, který má za úkol administrativně zajišťovat činnost tohoto regionálního uskupení. Sekretariát byl založen v Terstu roku 1996. Dnes je SEI nejpočetnějším subregionálním uskupením na periferii EU. Obsahuje osmnáct zemí, z nichž devět je členy EU (Bulharsko, ČR, Itálie, Maďarsko, Polsko, Rakousko, Rumunsko, Slovensko a Slovinsko). Ostatními členy jsou: Chorvatsko, Bosna a Hercegovina, Makedonie, Albánie, Bělorusko, Ukrajina, Moldavsko, Srbsko a Černá Hora. SEI vzniklo jako mezivládní fórum pro ekonomickou, politickou a kulturní spolupráci. Hlavním cílem byla pomoc transformujícím se ekonomikám s jejich přiblížením se EU (Cihelková, 2007, s. 225). Co se týče spolupráce, ta byla zaměřena na neformálních jednáních o důležitých politicko-ekonomických otázkách regionu. Zatímco Chorvatsko vidělo v SEI cestu do Evropy, tak Slovinsko více spolupracovalo v prohloubení trilaterálních vztahů Rakousko – Slovinsko – Chorvatsko a Itálie – Slovinsko – Maďarsko (Poche, 1999, s. 35-36).

⁴⁶Převzato z: <http://www.cefta2006.com/>, 2.4.2011.

Dalším místem kde dochází ke spolupráci mezi Itálií, Slovinskem a Chorvatskem je pracovní skupina Alpy – Jadran. Založena byla v roce 1978 v Benátkách s ideou seskupení příhraničních regionů a států rozkládajících se mezi východními Alpami a Severním Jadranem. Mezi členy jsou i dva státy a to právě Slovinsko a Chorvatsko, jelikož dříve byly brány jako regiony v rámci Jugoslávie. Hlavním cílem je spolupráce v oblasti dopravy a spojů, turistiky a územního rozvoje (Poche, 1999, s. 39). Dalšími členy jsou italské regiony Furlansko-Julské-Benátsko, Lombardie a Benátsko, rakouské země Štýrsko, Burgenland a Korutany, maďarské župy Vas a Baranya⁴⁷. Pracovní skupina Alpy – Jadran tak svojí strukturou spočívá na mikro- i makroregionálních strukturách (Waisová, 2002, s. 73).

6.2 Nalezená řešení v otázce národnostních menšin

Vlivem světových válek ve 20. století došlo na poloostrově k mnoha nespravedlnostem a zločinům spáchaných na národnostních menšinách. Dělo se tak především mezi italským a slovanským obyvatelstvem. Itálie jako fašistický stát kladoucí si nárok na světovou velmoc, bojující proti hlavnímu ideologickému nepříteli komunismu, nebrala v prostoru Istriie na slovanskou menšinu ohledy. Dělo se tak pod optikou pohledu na agrární (v očích Italů zaostalé) Slovany. Po pádu fašistické Itálie se karta obrací a komunistický režim, jakožto osvoboditel naprosté většiny území Istriie, vrací na ovládaném území italskému obyvatelstvu pocítené válečné křivdy. Kolem 250 tisíce italských obyvatel opouští Jugoslávii, v italské literatuře se mluví o exodu a vysídlení. Pádem železné opony a postupnou demokratizací bývalých jugoslávských federativních republik Chorvatska a Slovinska i pod motivací vstupu do EU začíná být řešena i ožehavá otázka národnostních menšin.

V roce 1991 po rozpadu socialistické Jugoslávie se Slovinsko stává nejvíce heterogenní zemí a to díky svému ekonomickému postavení mezi ostatními státy federace. Mnoho lidí se sem stěhuje za prací, jakožto za nejvýkonnější ekonomikou Jugoslávie. Je to poměrně malá země s necelými 2 mil. obyvatel. Jsou zde dvě autochtonní menšiny a to italská a maďarská. Jejich počet je v celkovém součtu obyvatel marginální, Italové tvoří 0,16 % a Maďaři 0,43%

⁴⁷ Seznam členů převzat z:

<http://www.alpeadria.org/english/index.php?page=1515145851&f=1&i=1515145851>, 3.4.2011.

obyvatel Slovinska. Rozhodně větší národnostní menšinu tvoří Chorvaté s 2,76% obyvatel. Otázkou „národních komunit“ se zabývá v článku 64 Ústava Slovinské republiky z 23. prosince 1991. Autochtonní skupiny mají zavedena zvláštní práva, která jsou uskutečňována skrze „samostatně vládnoucí komunity“. Italové a Maďaři mají zajištěna stálá křesla ve slovinském parlamentu. (Flere; Klenovšek, 2000, 31-33). Daná skutečnost je ošetřena v článku č. 64 Ústavy republiky Slovinsko s názvem *Zvláštní práva domácí a maďarské národnostní skupiny ve Slovinsku*. Píše se zde mimo jiné o *právu svobodně užívat národní symboly a zakládat organizace k udržení vlastní národní identity, vyvíjet hospodářskou, kulturní a vědecko-výzkumnou činnost, jakož i činnost v oblasti veřejných sdělovacích prostředků a nakladatelství. V souladu se zákonem mají obě národnostní skupiny a jejich příslušníci právo na výchovu a vzdělání ve vlastním jazyku...v oblastech, v nichž žijí tyto dvě národnostní skupiny, zakládají jejich příslušníci samosprávná společenství k uskutečňování svých práv. Stát může tato samosprávná společenství na jejich žádost pověřit výkonem určitých úkolů z oblasti státní působnosti. Obě národnostní skupiny jsou bezprostředně zastoupeny v zastupitelských orgánech místní samosprávy a ve Státním shromáždění* (Klokočka, 2005: 310).

Příslušníci menšin jsou povinně zastoupeni ve speciální parlamentní komisi pro etnické komunity. V předsednictví a místopředsednictví se každé dva roky střídá italský a maďarský zástupce. V některých případech dochází taktéž k pozitivní diskriminaci jako v případě práva veta, které v určitých případech umožňuje Slovinská ústava. Právo veta, ale nebylo prozatím ještě ani jednou využito, je to dáno speciálními komisemi, jež jsou zřízeny na všech rozhodovacích úrovních jako pracovní orgány daných institucí. Komise jsou jakýmsi diskusním fórem, kde se střetávají názory autochtonních skupin se slovinskou majoritní většinou. Nalezené kompromisy a návrhy následně putují ke schválení Národním shromáždění. Příslušníci italské a maďarské národnostní menšiny disponují také tzv. právem dvojitého hlasování. Dané právo jim umožňuje volit do samosprávných místních orgánů a do Národního shromáždění. Jeden hlas je odevzdán jednomu ze slovinských kandidátů na

zastupitelský či poslanecký mandát. Druhý hlas získává jeden z kandidátů za národnostní menšiny⁴⁸.

Vyřešení otázky národnostních menšin mezi Itálií a Chorvatskem je ošetřeno bilaterální smlouvou z roku 1996. Zde se píše o ochraně a rovném zacházení s italskou menšinou ve stanovách právního systému Chorvatska na území bývalé Zóny B, o zaručení plné svobody pohybu pro členy italské menšiny ze Slovinské republiky v zájmu zachování úzkých vztahů, které panovaly před rokem 1992 či je zde závazek Chorvatské republiky chránit italské občany patřící do slovinské národnostní menšiny zaměstnaných na jeho území před diskriminací v práci na základě státní příslušnosti⁴⁹.

⁴⁸ Převzato z: Kozlová, Michaela: 2006. Politická participace příslušníků autochtonních menšin ve Slovinsku. *Středoevropské politické studie*. 1/2006, dostupné na: <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=259>, 4.4.2011.

⁴⁹ Převzato z: Trattato tra la repubblica Italiana e la repubblica di Croazia sui diritti delle minoranze, dostupné na: <http://www.regione.taa.it/biblioteca/normativa/bilaterali/Italia%20Croazia.pdf>, 4.4.2011.

7 Závěr

V případové studii poloostrova Istrie můžeme vypořádat několik následujících faktů, týkajících se teoretických předpokladů aplikovaných na zkoumaném objektu. Istrie jako poloostrov je transhraničním regionem s proměňujícím se charakterem hranice, která se postupem času mění podle toho, kdo má nad geopolitickým prostorem poloostrova největší politický vliv, moc či suverenitu. Co se týče národnostního složení je Istrie heterogenním regionem. Ačkoliv má dnes největší územní podíl Chorvatsko, následováno Slovinskem a Itálií, tak do poloviny 20. století bylo vše jinak. V různých obdobích se zde střetávaly různé politické vlivy. Nejsilnější politickou a obchodní mocí disponovali Rakousko-Uhersko a Benátčané, čili německy a italsky mluvící národy. Jak vidno z předešlého textu, rakouský vliv se neudržel. Tady je patrný rozdíl od italského vlivu, jakožto důsledek přítomnosti přístavního města Terstu v geopolitickém prostoru Istrie. Na Istrii bylo vypořááno, že existovalo jen málo období vlád, které dokázaly překlenout transhraniční charakter poloostrova. Stalo se tak v období centralistické vlády Rakousko-Uherska, *Ilyrských provincií* za dob Napoleona a za vlády fašistické Itálie. Zde můžeme pozorovat jednolitý politický celek, který není rozdělen v rámci poloostrova v určitých hranicích. Zlomovými okamžiky, týkající se současnosti, jsou konec druhé světové války a pád železné opony.

Po druhé světové válce se na východní hranici Itálie formuje nepropustná hranice mezi Západem a Východem. O jakékoliv formě regionální spolupráce v téže době nemůže být řeč. Většina poloostrova je v politické moci socialistické Jugoslávie. V 60. letech 20. století region Furlansko-Julské Benátsko získává v rámci Itálie autonomní status, ale jen jeho malá část území zasahuje do Istrijského poloostrova kolem Terstského zálivu. Istrie je v období studené války transhraničním regionem s jednou vytyčenou hranicí, uznanou v roce 1975 Osimskými dohodami. V rámci Jugoslávie není hranice mezi Slovinskem a Chorvatskem de facto ustanovena. Slovinsko jako státní útvar vzniká v roce 1991 díky rozpadu federativní Jugoslávie. Jeho jižní a jihozápadní hranice zasahuje do Istrijského poloostrova, vzniká tak v rámci Istrie druhá státní hranice. Přes určité spory okolo Piranského zálivu mezi Slovinskem a

Chorvatskem, má hranice charakter částečné propustnosti. Daný stav panuje i dnes. Charakter hranice se mění mezi Itálií a Slovinskem vstupem druhé jmenované země do EU a následném přijetí Schengenských dohod v roce 2007. Částečně propustná hranice se mění v hranici propustnou. S očekávaným vstupem Chorvatska do EU v roce 2012 se dá očekávat i jeho pozdější vstup do schengenského prostoru. Touto skutečností vzniknou na Istrii dvě propustné hranice a dostáváme se tak od definice hranice jako bariéry k místu spolupráce a setkávání. Hranice na Istrii samotná nezmizí, stále bude vymezovat teritoria tří státních celků do ní zasahujících. Ruku v ruce s procesem evropské integrace se region Istrie stává místem s oblastní, regionální a globální spoluprací. Regiony v rámci Istrie dnes nejsou odkázány na politiku státu, kterého jsou součástí. Naopak mohou prosazovat své zájmy a politiku přímo v institucích, v nichž jsou zastoupeny. Na druhou stranu by bylo mylné se domnívat, že jednotlivé státy na Istrii nemají vliv na politickou agendu svých regionů. Jsme zde svědky bilaterálních i multilaterálních dohod mezi Slovinskem, Chorvatskem a Itálií.

Na Istrii se potvrzuje neurčitost regionálních hranic, kdy je třeba chápat regionální hranice v rámci otevřených systémů. Regionální hranice nejsou tedy uzavřené jednotky ve smyslu stálého uspořádání. Istrijský region se sice dá chápat jako určitý sociální konstrukt, přesto je také odkazem na historicky podmíněné praktiky. Jsme svědky postupné demokratizace regionu. V minulosti můžeme na příkladu Benátské republiky, která byla symbolem oligarchie, Mussoliniho fašistické Itálie jako autoritářského modelu vládnutí a totalitarismu Jugoslávie, vidět nedemokratické formy vládnutí. V období před rokem 1991 můžeme spatřovat nositele demokratických hodnot v Itálii po 1. světové válce za vlády premiéra Orlandiho. Přesto italský stát nedokázal udržet stabilitu a panující napětí v některých částech regionu a to především v Terstu. V menší míře je demokracie na Istrii patrná v Ilyrských provinciích, částečně pod Rakousko-Uherskem. Demokracie je patrná hlavně po roce 1991 s rozpadem komunistické Jugoslávie. Slovinsko i Chorvatsko, pod touhou uznání ze strany demokratických světových vlád a společenství typu EU, pod vidinou vstupu do evropských integračních struktur a ozdravení ekonomické situace zřizují ve svých zemích demokratické instituce.

Transhraniční region Istrie má vizi demokratické budoucnosti, jakožto region zapojený do procesu evropské integrace. Pohled do budoucna se může zdát optimistický, ale otázkou zůstává, co nastane, dojde-li integračnímu procesu v Evropě dech a jestli bude nadále výhodné v rámci poloostrova spolupracovat nebo různé politické spolky rozdmýchají dávné pocity křivdy a nastane tím nárůst nacionálních tendencí v regionu? Druhá možnost zdá se jako vysoce nepravděpodobná, ale může záležet také na tom, zda Itálie řekla v otázkách Istrijského poloostrova poslední slovo, jelikož ve vnímání tamějších obyvatel je patrný odkaz na italskou minulost poloostrova.

8 Seznam použité literatury a pramenů

Publikace:

- Anderson Ewan W.: *International boundaries: a geopolitical atlas*. Routledge: New York.
- Ballinger, Pamela: 2003. *History in exile: memory and identity at the borders of the balkans*. Princeton University Press: Princeton.
- Bašovský Oliver-Lauko Viliam: 1990. *Úvod do regionálnej geografie*. Slovenské pedagogické nakladateľstvo: Bratislava.
- Benussi Bernardo: 1997. *L'Istria nei suoi due millenii di storia*. Centro di Ricerche storiche – Rovigno: Venezia.
- Bornträger Ekkehard W: 1999. *Borders, Ethnicity and National Self-determination*. Universitäts-Verlagsbuchhandlung: Wien.
- Cabada, Ladislav: 2005. *Politický systém Slovinska*. SLON: Praha.
- Cabada, Ladislav: 2008. Jugoslávie: Základní charakteristiky politického systému Titovy SRFJ. In: Cabada, Ladislav a kolektiv autorů: *Nové demokracie střední a východní Evropy*. Nakladatelství Oeconomica: Praha, s. 302-322.
- Cattaruzza, Marina: 2007. *L'Italia e il confine orientale*. Mulino: Bologna.
- Cihelková, Eva: 2003. *Vnější ekonomické vztahy Evropské unie*. C. H. Beck: Praha.
- Cihelková, Eva a kol.: 2007. *Nový regionalismus: teorie a případová studie/Evropská Unie*. C. H. Beck: Praha.
- Cuzzi, Marco – Rumici, Guido – Spazzali, Roberto: 2009. *Istria, Quarnero, Dalmazia. Storia di una regione contesa dal 1796 alla fine del XX. secolo*. Istituto Regionale per la Cultura Istriano-fiumano-dalmata Trieste: Gorizia.
- Darovec, Darko: 1999. La realtà economico-sociale in Istria alla fine dell'antico regime. In: Agostini, Filiberto: *Veneto, Istria e Dalmazia tra Sette e Ottocento. Aspetti economici, sociali ed ecclesiastici*. Istituto per le Ricerche di Storia Sociale e Religiosa: Venezia.
- Flere, Sergej – Klenovšek, Tomaž: 2000. The Position of Alochtonous Groups in Slovenia and the City of Maribor. In: Dimitrijević, Nenad (ed.): *Managing Multiethnic Local Communities in the Countries of the Former Yugoslavia*. Local Government and Public Service Reform Initiative: Budapest, pp. 31-46.

- Havlíková, Lubomíra: 1998. Jihoslovanská etnika a státy ve středověku. In: Šesták, Miroslav a kolektiv autorů: *Dějiny jihoslovanských států*. Nakladatelství Lidové noviny: Praha, s. 9-111.
- Häkli, Jouni – Kaplan David H (eds.): 2002. Learning from Europe? Bordelands in Social and Geographical Context. In: Häkli, Jouni – Kaplan David H. (eds.): *Boundaries and place: European borderlands in geographical context*. Rowman & Littlefield Publishers: Boston.
- Hnízdo, Bořivoj: 1995. *Mezinárodní perspektivy politických regionů*. ISE: Praha.
- Keating, Michael: 1998. *The New Regionalism in Western Europe. Territorial Restructuring and Political Change*. Edward Elgar Publishing: Cheltenham, UK.
- Klokočka, Vladimír. 2005. *Ústavy států Evropské unie. Díl druhý. Ústavní texty České republiky, Estonska, Kypru, Litvy, Lotyšska, Maďarska, Malty, Polska, Slovenska a Slovinska*. Linde: Praha.
- Nálevka, Vladimír: 2000. *Světová politika ve 20. století (I.)*. Nakladatelství Aleš Skřivan ml.: Praha.
- Nedomová A., Kostelecký T.: 1996. *Národní identita*. Sociologický ústav AV ČR: Praha.
- Novak, Bogdan C.: 1973. *Trieste 1941-1954. La lotta politica, etnica e ideologica*. V. Mursia: Milano.
- Ottův slovník naučný, dvanáctý díl: 1897. *Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*. J. Otto: Praha.
- Paasi, Anssi: 2004. Place and region: regional worlds and words. In: Keating, Michael: *Regions and regionalism in Europe*. Edward Elgar Publishing Limited: Cheltenham, pp. 208-218.
- Pelikán, Jan: 1998. Socialistická Jugoslávie. In: Šesták, Miroslav a kolektiv autorů: *Dějiny jihoslovanských států*. Nakladatelství Lidové noviny: Praha, s. 493-558.
- Poche, Miroslav: 1999. *Bilaterální vztahy Slovinska a Chorvatska od osamostatnění do současnosti* (bakalářská práce). Univerzita Karlova. Fakulta sociálních věd. Institut politologických studií: Praha.
- Procacci, Giuliano: 1997. *Dějiny Itálie*. Nakladatelství Lidové noviny: Praha.
- Romancov, Michael: 2002. *Region Evropa – Evropa regionů* (dizertační práce). Univerzita Karlova. Institut politologických studií.: Praha.

Roth, Klaus: 2007. What's in a Region? Southeast European Regions Between Globalization, EU-Integration and Marginalization. In: Roth, Klaus – Brunnbauer, Ulf: *Region, Regional Identity and Regionalism in Southeastern Europe*. InASEA: Berlin, pp. 17-43.

Šesták, Miroslav: 1998. Rakouští a uherští Jihoslované v procesu národní a občanské emancipace. In: Šesták, Miroslav a kolektiv autorů: *Dějiny jihoslovanských států*. Nakladatelství Lidové noviny: Praha, s. 210-277.

Šesták, Miroslav: 1998. Chorvatské a slovinské země pod nadvládou Habsburků a Benátek. In: Šesták, Miroslav a kolektiv autorů: *Dějiny jihoslovanských států*. Nakladatelství Lidové noviny: Praha, s. 138-169.

Šesták, Miroslav: 1998. Rakousko-uherští Jihoslované na cestě rozluky s habsburskou říší. In: Šesták, Miroslav a kolektiv autorů: *Dějiny jihoslovanských států*. Nakladatelství Lidové noviny: Praha, s. 317-370.

Tejchman, Miroslav: 1998. Jihoslované v období druhé světové války. In: Šesták, Miroslav a kolektiv autorů: *Dějiny jihoslovanských států*. Nakladatelství Lidové noviny: Praha, s. 445-493).

Všeobecná encyklopedie ve čtyřech svazcích, třetí díl: 1997. Nakladatelský dům OP Diderot: Praha.

Waisová, Šárka: 2002. *Nové formy regionální spolupráce ve střední, severovýchodní a jihovýchodní Evropě. Určující faktory, modely, problémy, perspektivy* (rigorózní práce). Univerzita Karlova. Fakulta sociálních věd. Institut politologických studií: Praha.

Wihoda, Martin: 2002. Od pohraniční marky k říšskému vévodství (907-1278). In: Veber, Václav a kolektiv autorů: *Dějiny Rakouska*. Nakladatelství Lidové noviny: Praha, 65-135.

Elektronické zdroje:

www.aer.eu

www.alpeadria.org

www.cefta2006.com

www.crsv.org

www.cepsr.com

www.hidra.hr

www.ids-ddi.com

www.istrianet.org

www.leganazionale.it

www.larousse.fr

www.nato.int

www.regione.taa.it

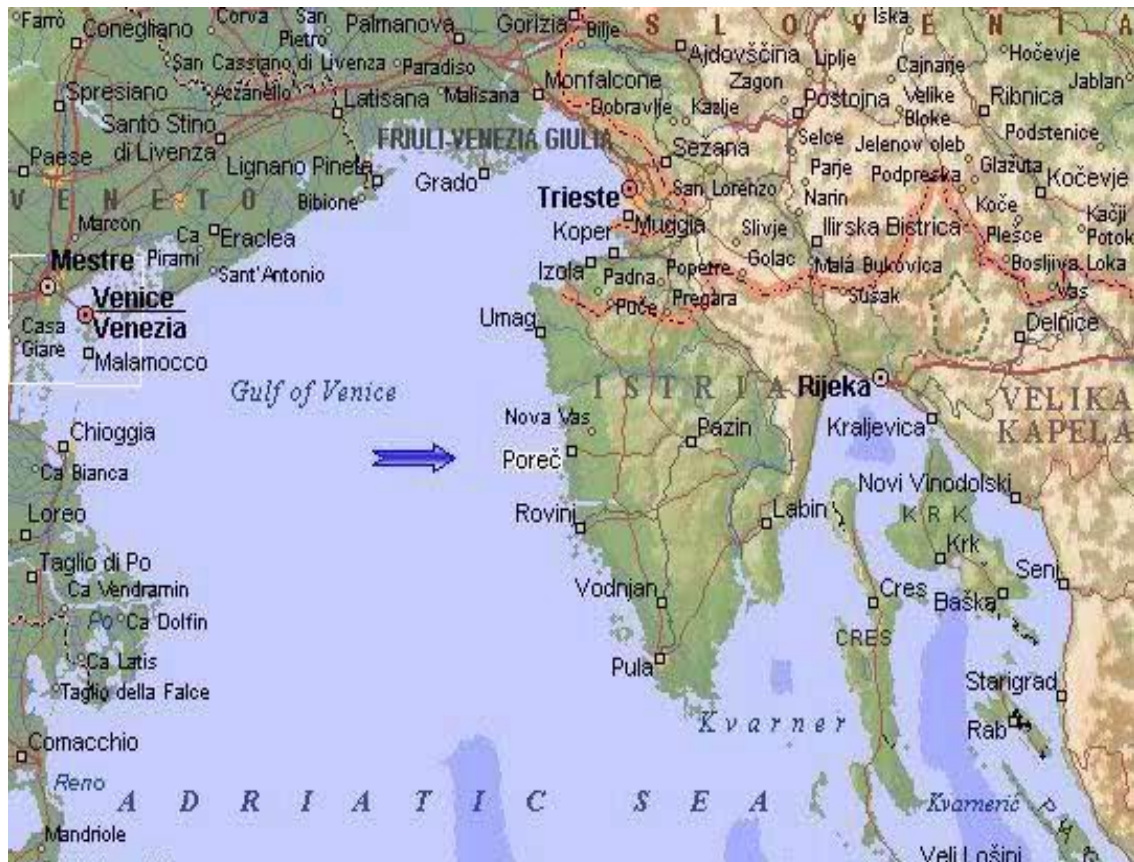
www.rozhlas.cz

9 Resume

Istria as a trans-boarder region is the geopolitical whole, where there have been many forms of political organization. These forms are reflected in today's ethnic composition and in demarcation of national borders. In today's integrated Europe, with its efforts to overcome historical and political injustice committed against oppressed nations by those stronger ones, we can also find integration efforts here on the Istrian peninsula between Italy, Slovenia and Croatia. This work deals with the formation of today's geopolitical units in the area of Istria, the main object of interest is the area near the Gulf of Trieste.

10 Přílohy

Příloha č. 1 Mapa Istriie.



Zdroj: http://www.zkahlina.ca/wp-content/uploads/2009/07/Istria_Map.jpg,

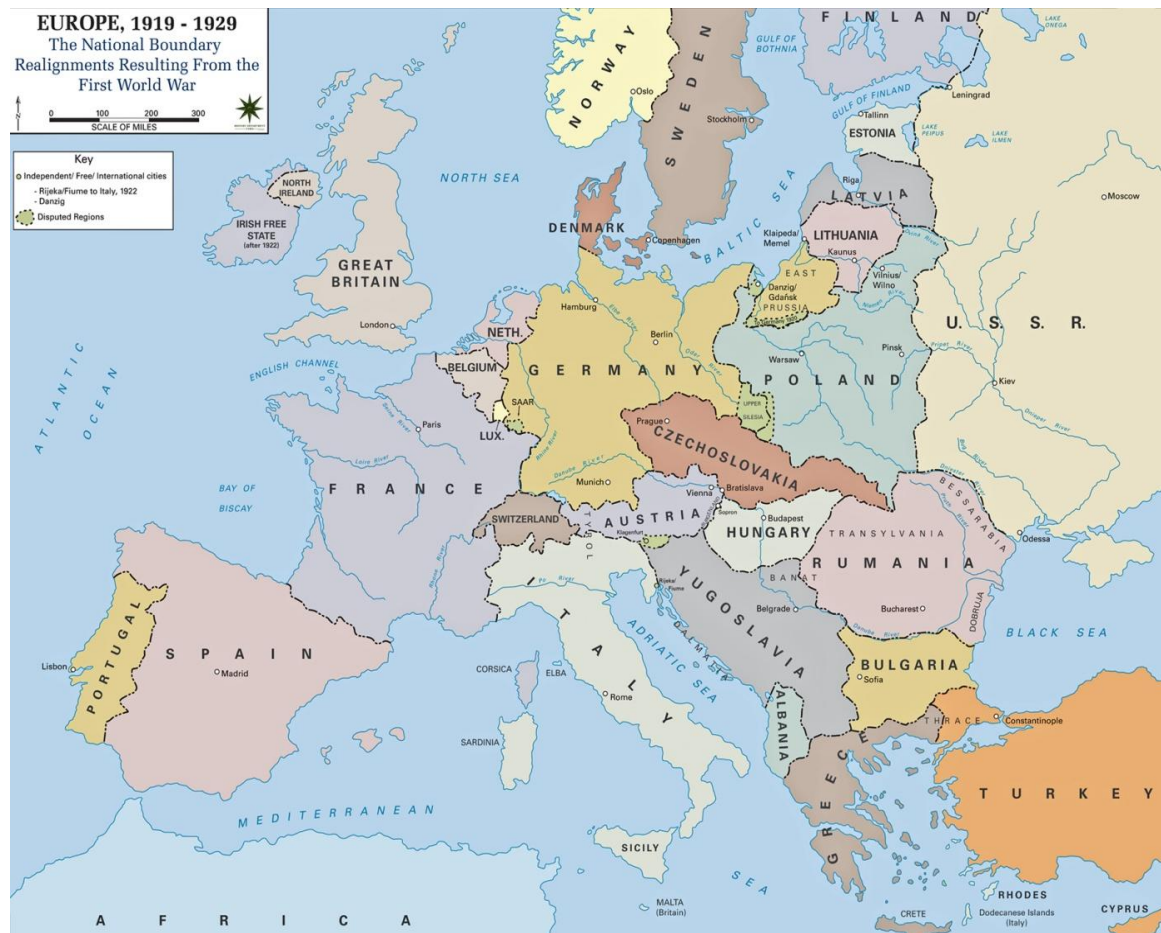
7.4.2011.

Příloha č. 2 Rakousko-Uhersko v roce 1911.



Zdroj: http://www.emersonkent.com/map_archive/austria_1911_map.htm,
7.4.2011.

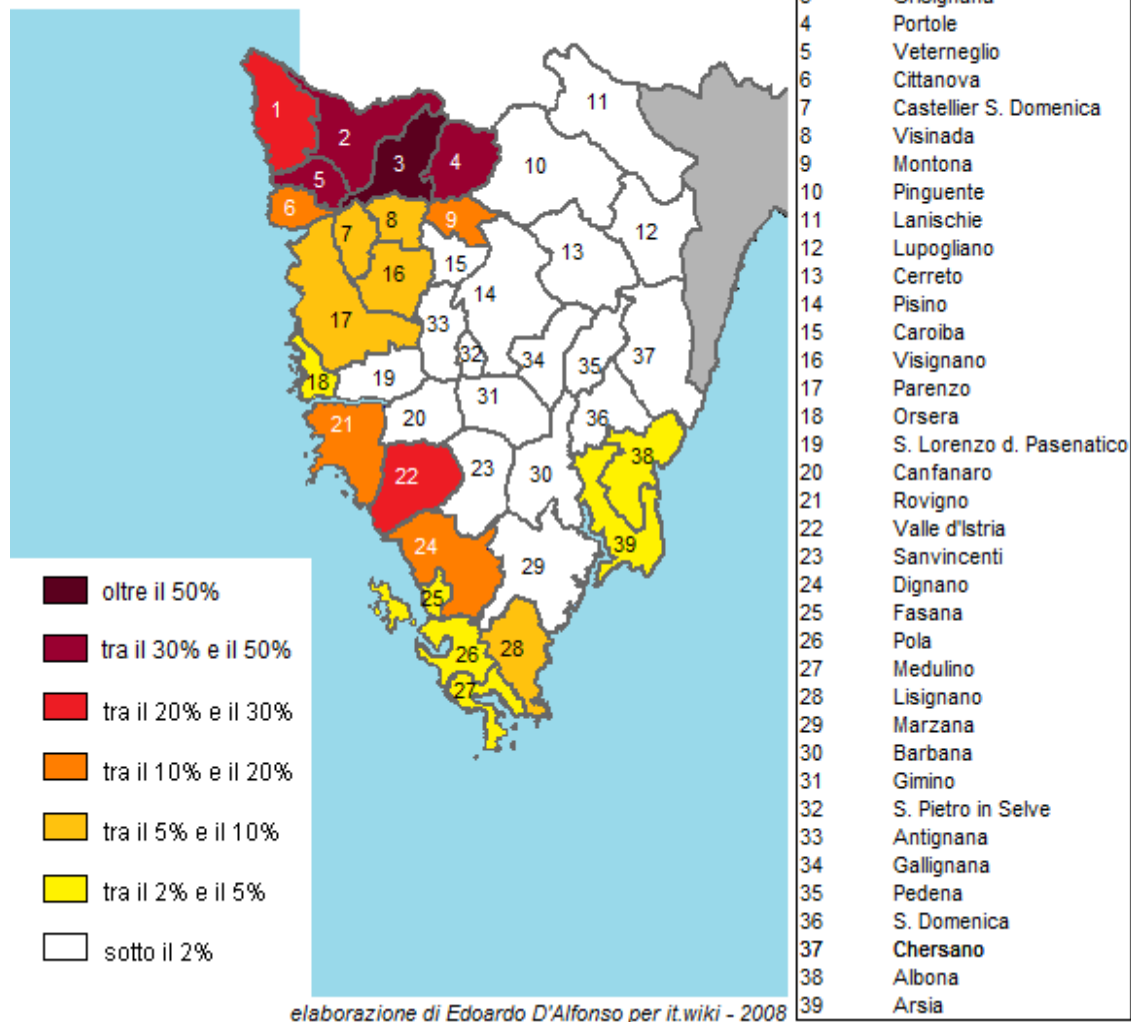
Příloha č. 3 Území Itálie po 1. světové válce.



Zdroj: http://www.emersonkent.com/map_archive/europe_1919.htm, 7.4.2011.

Příloha č. 4 Rozložení italského obyvatelstva na Istrii.

Regione Istriana - Residenti di madrelingua italiana per città/comune al censimento ufficiale del 2001



Zdroj: http://it.wikipedia.org/wiki/Regione_istriana, 7.4.2011.

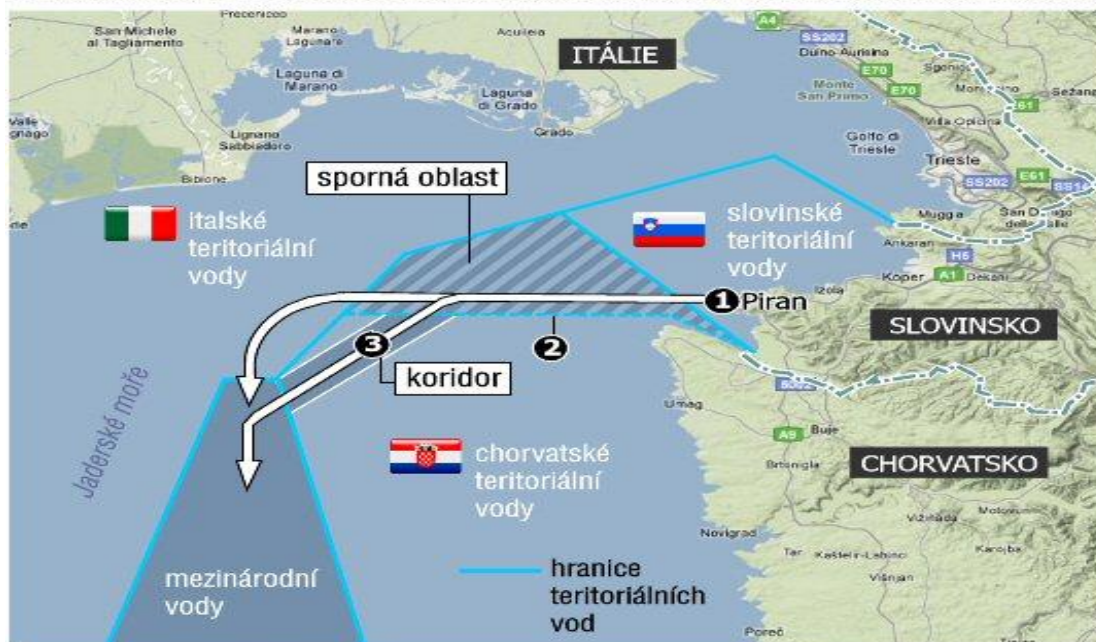
Příloha č. 5 Svobodné terstské území.



Zdroj: [http://it.wikipedia.org/wiki/File:Territorio libero di Trieste carta.png](http://it.wikipedia.org/wiki/File:Territorio_libero_di_Trieste_carta.png), 7.4.2011.

Příloha č. 6 Problematika Piranského zálivu.

HRANIČNÍ SPOR MEZI SLOVINSKEM A CHORVATSKEM



Hraniční pře se týká rozdělení Piranského zálivu **1**. Chorvatsko si dosud nárokovalo jeho polovinu, což je pro Slovinsko nepřijatelné, protože by mu to navždy znemožnilo volný přístup do mezinárodních vod. Proto po Chorvatsku žádá změnu hranice **2** ve svůj prospěch a vytvoření námořního koridoru **3**, který by ústil do mezinárodních vod. ČTK

Zdroj: http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/index_img.php?id=144202, 7.4.2011.